zühtü bayar
günel altıntaş

yazdık nâzım nâzım diye

ARAGON - JEAN PAUL SARTRE - PHILIPPE SOUPAULT
TRISTAN TZARA - LEL STAROSTOV - YAŞAR KEMAL
CEMAL SÜREYA - SELAHATTİN HİLAV - GÜLTEN AKIN - GÜNEL ALTINTAŞ
GILBERT ANCIAN - MELİH CEVDET ANDAY
ZÜHTÜ BAYAR - SÜREYYA BERFE
ABDULLAH CEVDET - ARİF DAMAR - HASAN İZZETTİN DİNAMO
METİN DEMİRTAŞ - CHARLES DOBZYNSKİ - MEHMET DOĞAN - FAHRI ERDİNÇ
HOWARD FAST - ATTİLÂ İLHAN - ÖZDEMİR İNCE - A. KADİR
MEHMET KARABULUT - MEHMED KEMAL - ORHAN KEMAL
MELENAS LOUDEMİS - PABLO NERUDA - JOSEPH NORTH - GRİGORİ OBUHOV
KEMAL ÖZER - İZZET SARAYLİÇ - BORİS SLUTSKİ
YAROSLAV SMELYAKOV - SAĞRİ SORAN - TEKİN SÖNMEZ - RUHİ SU
CEMAL SÜREYA - CAHİT SITKI TARANCI - ÖMER FARUK TOPRAK
TURGUT UYAR - ŞÜKRÜ ÜSTÜN - YEVTUŞENKO

SOYUT
yayınları

ZÜHTÜ BAYAR - GÜNEL ALTINTAŞ
YAZDIK NÂZIM NÂZIM DİYE

Soyut Yayınları: 4 (Şiir Dizisi: 1) * Kapak: Said Maden * Dizgi - Baskı: Güryay Matbaası * Kapak baskısı: Reyo Ofset (22 78 08) * Cilt: Kardeşler Mücellithanesi - İstanbul * Baskı tarihi: Mayıs 1974. Soyut Yayınevi: Posta Kutusu: 713 - İstanbul

YAZDIK NÂZIM NÂZIM DIYE

NÂZIM HİKMET İÇİN

Hayır, yazamam, şimdi olmaz, rica ederim. Bırakın benim için bütünüyle ölsün, yoksa, daha önce, altmış yaşındaki bu delikanlı, bu sarışın boğa, ne hapisanenin, ne hastalığın, ne yaşın etkileyebildiği bu insan içimde terütaze yaşadıkça hiç bir şey yazamam. Şimdi olmaz. Daha sonra. Söz veriyorum size, yazacağım, hattâ bu dergide, daha başka bir konu üzerinde: Ölümünden değil, yaşamından söz edeceğim. Pentecôte yortusu için sayfiyeye giderken cumartesi sabahı satın aldığım Znamia dergisinin son sayısını da götürmüştüm, dergide Nâzım'ın Les Romantiques (Romantikler) adlı romanının son bölümü vardı. Yortu sırasında herkes onun değil, Papa XXIII. Jean'ın ölümünü bekliyordu. Her saat, radyoların başında. Ve pazartesi sabahı Papa daha yaşıyordu... Nâzım'a gelince, hiç bir şey bizi uyarmamıştı, can çekişmedi, şöyle ayakta, bir merdiveni çıkarken, ansızın ölüverdi. Yaşarken öldü. Bir ağaç gibi devrildi. Bırakın da benim için bütünüyle ölsün. O zaman yazarım derginize, burada yazarım, belki gelecek ay, yaza kadar izin verin. Bundan on sekiz yıl önce hapisanede, büyük Türk mistiği Mevlâna Celâleddin ya da İran'lı Ömer Hayyam gibi rübaî biçiminde yazdığı şu dört mısranın bir kehanet olmaktan çıktıklarını anlayacak kadar vakit bırakın bana:

«Paydos...» — diyecek bize bir gün tabiat anamız, —
«gülmek, ağlamak bitti çocuğum...»

Ve tekrar uçsuz bucaksız başlayacak:
görmeyen, konuşmayan, düşünmeyen hayat...

Yortunun pazartesi günü, sabah, onun düşüşünden hemen bir iki saat sonra, telefon. Nâzım. Ey ölüm, günümüzde ne de hızlı gidiyorsun! İki saat bile geçmeden bütün Avrupa'yı geçmiş, beni aramış. Yvelines'lerin evinde bulmuş, yüreğime işlemiştin, ey ölüm, telefonla gelen, görünmeyen, düşünülmeyen, daha bir sözcükten, bir addan başka bir şey olmayan ölüm, ve hayır diyorum, Nâzım olamaz. Evet. O. Nâzım... Ta kendisi, başkası değil. Bütün insanlar gibi o da. Ve şiirindeki bir çocuğu ansıdım:

Recep, damdan düşer gibi karıştı söze:
«Harbe girdiğin zaman, bir gâvur öldürüp
bir yudum içersen kanını
korku kalmazmış.»

Ben onun kanından bir damla içmeyeceğim. **Konuşmayan... uçsuz bucaksız hayat...** Nâzım, senden bana ilk 1934'de söz ettiler, sen hapisteydin, o zaman bir şeyler yazabildim. Dostluğumuz otuz yıl sürmeyecekti. Ne kadar az, otuz yıl. 1950'de, bizler, yani Türk halkı, dünyanın her köşesindeki şairler seni hapisten kurtardığımız zaman, bir on dört temmuz günü dosdoğru hayatın içine daldın. Ama bu yıl, sabırsızlığından, temmuzu bekleyemedin... Hapisane dışında on üç yıl, ya da buna yakın bir şey, kırk sekizinden altmış birine dek, güzel bir yaşam bu. On üç yıl, çok şey. Hapisane dışında öldün, bu da çok şey. Çünkü öldün. Bu fikre alıştıracağız kendimizi. **İnsan Manzaraları**'nı sensiz hayal etmeye çalışacağız... Senin deyiminle, manzarayı bu ağaç olmadan hayal etmeye çalışacağız. **Uçsuz bucaksız hayat**'ı...

6 Haziran 1963

Çeviren: Bertan Onaran

NÂZIM HİKMET'E SAYGI

Büyük ozan Nâzım Hikmet'e duyduğunuz saygıya bu mesajla katılmak istiyorum. Yazdıklarının güzelliğini ve güçlülüğünü başkaları benden iyi anlatacak. Ben herşeyden önce onun insan olarak büyüklüğünü ve kabına sığmaz enerjisini hatırlatmak istiyorum. Onu ağır hastalığı sırasında tanımış, yaşamak ve savaşmak iradesi karşısında şaşıp kalmıştım. Ama beni asıl etkileyen onun hüzünlü ve alaycı uyanıklığı oldu. Eziyetlerden, ölümlerden kaçıp kurtulan bu adam —başkalarının yapacağı gibi— dinlenmiyordu. Biten hiç birşey yoktu onun için. Dıştaki düşmanla savaşması ve de içteki dostların hatalarına karşı kardeşçe bir savaşı sürdürmesi gerekiyordu. Herkesle birlikte barış uğruna, emperyalizme ve faşizme karşı savaştığı sırada bile, Moskova'da oynanan bir piyesinde, bürokrasinin tehlikelerine karşı arkadaşlarını uyarıyordu. Ne militan disiplininden geçti ne de yazar eleştiriciliğinden. Bu çelişmeyi sonuna kadar yaşadı. Bu sürekli gerginliktir ki, son yıllarda, mahpusluktan artakalan güçlerini de yedi bitirdi. Ama asıl bu yönüyle bugün bir örnek insan olarak kalıyor aramızda.

Vefalı dost, yiğit militan, insan düşmanlarının amansız düşmanı, her yerde hizmet etmek ama hiçbir şeyi görmezden gelmek istemiyordu. Biliyordu ki, insan yapılacak bir şeydir ve hiçbir yerde yapılmamıştır. Gerekli olan, durmadan düşmanla

savaşarak kendi kendini yaratmıştır; Sözün kısası, Pascal'ın hristiyan için dediği ve bugün militan için, Nâzım Hikmet dolayısiyle aydın militan için denebileceği gibi, «asla uyumamak» gerekliydi. O asla uyumadı. Harikulâde olan şudur ki, ölüm onun ilk ve son uykusu oldu.

Durup dinlenmeden nöbet tutan bir insanın eserleri, ölümünden sonra da, sizin için aynı işi yapıyor.

15 Aralık 1964

NÂZIM HIKMET'E ★

Bir adama rastlamak, insan adına değer birini, insan adına yaraşır birini tanımak, yaşamın bize bazen iyi ki verdiği —ama pey seyrek verdiği— bir şans. Hele bu adam bir şair, büyük bir şairse, umut yolu açılmış, demektir.

Nâzım Hikmet bir insandı, büyük bir şairdi. Onunla hep rastlantıyla karşılaşmışımdır. Daha ilkinden, sevinçle benimsedim onun parlaklığına tutulmayı. Yaşamının bazı dönemlerini tanıyordum yalnızca; uğradığı ve üstesinden geldiği deneylerin bazılarını biliyordum. Masallaşmıştı. Bakışıyla karşılaşınca insan, onun kaderinin örnek bir kader olduğunu görmezden gelemiyordu. Korkunç acı çekti uzun zaman, ama hiç yenilmedi. Onu ilkin şöylece doğrulamalıydı: Şiirlerini okuyarak. Şiirleri, bilindiği gibi, hayran olunası şiirlerdi. Şiirlerini okuyanlardan, dinleyenlerden hiçbiri, okumalarından, dinlemelerinden önceki gibi kalmadılar. Nâzım Hikmet'in, dehasıyla, kendini yakın duyuşunun üstünlüğüyle bildiği, yürekliliğinden, yaşantısından, içtenliğinden, insanlığından doğan **hayranlığı kendisini okuyanlara**, dinleyenlere sunmaktı. Şiir, onunla, coşkuyu ve umudu dile getiriyordu. Her şey onunla olabilir, daha öteye giderek olası oluyordu.

Çağımızda şairin yeri, yalnızca doğrulanmış değil, aynı zamanda yükseltilmiş oldu onunla. Elbette, şiir alanında deneyler yapmaktan korkmuyordu. Yazık ki şiirleri sunulamıyor, çünkü

1964'de, Paris'te yayınlanan Nâzım Hikmet Şiiri Antolojisi'ne önsöz:

incelikli Türk dili çağdaşlarımızın pek çoğunca bilinmemektedir. Çeviri konusunda da, Nâzım Hikmet'in şiirleri bize zorlu, yeni ve şaşırtıcı değişkenlikle yüklü görünüyor. Özellikle, çok sayıda imajları, su katılmamış şaşkınlıkları kışkırtan bir atılganlıktan geliyor, —bu, gerçek şiirin güçlüklerinden biridir. Nâzım Hikmet'in şiirlerini, bu arada tiyatrolarını inceleyenler bu zenginliği değerlendirebilirler, ama çok vakit ve çaba ister. Onun çağdaşları olan bizler, bir kere daha yalnızca hayranlığa kapılıyoruz.

Bu esinlenmiş şair, şaşırtıcı ölçüde verimli oldu, çünkü söyleyecek çok sözü vardı. İlkin Türkiye'li «karacahil» kardeşleri için yazmak istiyordu; ama belki de kendine rağmen, içtenlikle bütün çağdaşlarına ulaştı. Onun üstüne, evrensel bir şair diye yazılabilir. Böyle bir övgü aklımıza onu getirir, çünkü pek az şair dünyaca benimsendi. Çünkü belli ki, şiirinin çok yüksek niteliğine rağmen, Nâzım Hikmet hiçbir zaman kendi fildişi kulesine kapanmak istemedi. Kardeşler diye adlandırdıklarınca anlaşılmayı istedi (ve başardı). Bütün şiirlerinde, şiirlerinin en içtenlerinde de, dostluğu yüceltti. Her zaman dostlarına yöneliyordu, dostları sayısızdı. Yazmaya başladığından beri kardeş olmayı diledi, çünkü onun için, Fransa'da halk yapılarının kapısına yazdıkları, daha çok eskilerde yazdıkları kardeşlik sözü boş bir söz değildi. İlk şiiri de, son şiiri de kardeşlik şiiridir. İnsanlara, kardeşlerine, kendi içten varoluşunu, aşkını, yolculuklarını, yaşantılarını anlatıyor; çünkü onlara «kendi yaşamını anlatmak» değil yalnız, aynı zamanda onları yaşamında birleştirmek istiyor.

Nâzım Hikmet'in yapıtı yüzyılımızın masalıdır. Çağımızın hiçbir şairi onun kadar anlatamayacak atom çağında bizi saran boğuntuyu; ki o atom çağında, bizim tek savunmamız insana bağladığımız, insana bağlamak zorunda olduğumuz güvendir. Bu kaçınılmaz güveni şair bize öneriyor, daha ötede bizi o güvenle yükümlüyor. O kadar acı çekmiş, ama hiç mi hiç cesaretini kaybetmemiş insanın şiiri, umut belirtisinin altında yer almıştır. Nâzım Hikmet'in her yapıtını bir bildiri gibi benimsemekten korkmamalı.

Bununla birlikte, tanıklık etmek gerektiğini bilen Nâzım Hikmet'in, kendini peygamber yerine alan pek çok şair gibi kendini ciddiye almayı benimsemediğini ısrarla anlatmalı, söylemeli. Anlattığı şeyi hemen anlamaya bizi zorlayan bir mizah

yanı vardı. O hep katışıksız doğal oldu, doğal kalıyor; o hep mutlak kendisi oldu, kendisi olarak kalıyor. Ama Nâzım Hikmet'in mizahı hiçbir zaman yıkıcı değil. Bir gülümseme mizahıdır o, avutur, umutsuz etmez.

Nâzım Hikmet öldü, güzel bir günde, can çekişmeden. Yaşadığı gibi öldü, öylesine basit; ve ölümü de umutlanmamıza kapı açıyor. Çünkü Nâzım Hikmet ölmedi. Bizde yaşayan, dünya durdukça duracak olan şiirlerini dinleyelim, okuyalım.

Çeviren: Afşar Timuçin

NÂZIM HIKMET ÜSTÜNE

Şiirin büyüklüğü evrenselliğinin içinde hüküm sürer. Ozan, yaşayanların dünyasında bir bütün olmak için kendi kişisinin çerçevelerini aşan, içinde taşıdığı evrenin ölçüsünde büyüktür. Ozan, bu dünyaya herkes için ortak bir görüntüye cevap veren, kendi görüş biçimine de uygun, yeni bir görünüm verir. Böylece ozana özgü, her insanın içinde umutlarını ve acılarını, bu gününü ve geleceğini bulduğu oldukça yoğun ve güçlü bir anlatıdır bu.

Şurası açık ki, ancak çevirilerinden, okuyup tanıdığımız Nâzım Hikmet'in şiirinin kendine övgü akıcılığını kuran şey bize ulaşamıyor. Bununla birlikte, çevirinin kusursuz olamayacağına karşılık, dilin verdiği güzellikten bile yoksun da olsa bu şiir öyle insansı bir güçle yüklüdür ki, etlenip canlanır ve içimizde dokunaklı titreşiminin bütün tazeliğiyle biçimlenir.

Nâzım'ı, dünya görüşünü alelâdeden alıp yüksek bir düzeye çıkarmayı bilen bir ozan olarak görür ve ele alırsak şu nokta kesinlikle anlaşılır ki, Nâzım bütünüyle yaşama sevgisi üstüne tasarlanmış duygusunun yetkinliği olan bir ozandır ve bu duygu yetkinliğini, şiirine kendini veren coşkuya borçluyuz. Kişisel deneyi insanlığın deneyiyle örtüşür. Aydınlık bir gelece-

ğe yönelmiş insanlık, toplumsal bir yöntemin ve yok olmuş bir uygarlığın iflâsına bağlanan Türk ulusunun bağımının hangi noktada olduğunu anlamak için Türkiye'nin tarihsel ve coğrafyasal ayrıntılarını öğrenme gereğini duymuyor. Baştan başa Türk ulusunun umutlarını soluyarak Nâzım Hikmet'in şiiri bütün ulusların ortak dileklerinin alabildiğine insansı anlatımını kucaklıyor. Bu anlamda, Nâzım'ın şiiri günümüz insanının ekinsel alanının sahibidir ve tarihsel değerinin gürlüğüyle sürekli bir hakikat değeri kazanır.

Her ne kadar yadsınamaz bir özgünlüğü de olsa, Nâzım'ın şiiri çağdaş batı şiirinin yapısına yabancı değildir. Özellikle Mayakovski ve Garcia Lorca'nın yapı çizgisindedir.

Mayakovski'nin devrimci coşkunluğunun dayanağı olarak kullandığı teklifsiz edayı, ve Garcia Lorca'nın şiirini İspanyol toprağına has bir lûtuf gibi besleyen, halktan gelme esini Nâzım'ın şiiri söz konusu olunca hatıra getirmek yerinde olur. Nâzım'ın şiiri halkın dileklerini herkese açık bir şekle sokmayı başarmakla kalmamış, aynı zamanda yüksek ve çağdaş bir özle Türk şiirinin alanını da yenileştirmiştir. Bu yeni Türk şiiri dünyayı ve çağımızı yansıtmaktadır. Nâzım, çağdaş dünya düzeyinde ulusal ekinin iyice derinine demir atmış geleneklere yer değiştirerek bir yenilik getiricilik yaptı. Memleketinin ozanlarının üstüne yaptığı etki iyice görüldü. Hapisanede bile adaletsizlik ve zulümle çarpışan cesareti onu vatandaşlarının gözünde daha da büyüttü. Nâzım'ın memleketinin edebiyatında oynadığı tarihsel rolün bilincine varanlar artık biliyorlar ki, Nâzım'ın adı, yığınların karşıdevrimin karanlık kuvvetlerine karşı yapmakta olduğu gürültüsüz ama güçlü savaşla bağlantıdadır.

Eğer, 1923 yılında Cumhuriyet'in gelişinden sonra, Türk dili konuşulduğu gibi şiirde gözüktüyse bunda, bütün gürlüğünü bu akıma veren Nâzım'ın rolü vardır. Nâzım bunu, okumuşlarla çevrili bir ortamda kendine yer bulmuş içi boş bilgiççe deyimleri şiirden kesinlikle atarak yapmıştır. Bazı kez bu devrimci, geleneğin, hem de ortaçağ İran şiirinin kaynağından gelen bu geleneğin en yumuşak başlı sürdürücüsü de olmuştur.

Ama bu, özellikle memleketinin folklorunun verdiği kaynakları derine götürmekle olmuştur. Kaynaklara gündelik bir

geçerlik kazandırarak onlardan bazı anlatım biçimleri aldı. Nâzım, yaşamanın tadına da sahip, zulme karşı başkaldırmaya ve adalete yapılan çağrıları içinde taşıyan insanın sıcaklığından yaratılmış şiirin içeriğiyle kaynakları birleştirmeğe gelmişti. Halk şiiri Nâzım'a, imgelerle dolu dilinin ögeleri içinde, özgürlük duygularını alabildiğine geniş biriktirebileceği bir bilinç verdi. Halkın gönlü buradan yüreğini kandıracak besini, çektiği acıyı ve duyduğu sevinci çıkarır.

Nâzım'da dilin görevi, şiirsel imge bir eğretileme ve bir uzakta kalmış terimler yakınlaşmasından çok, şiirsel bir olgudur. Şiirlerinde çoğunlukla destansı kişiliğinin çizgilerini çizen budur. Denebilir ki şiiri bir eylem şiiridir ve şiirine dayanaklık eden durumda her yükseklikteki bütün insanların deney payı vardır. Karşılıklı bağımlılıkları göz önünde tutulursa Nâzım'ın şiirlerinin içeriği ve biçimi teknik yönden olduğu kadar insanın geleceği yönünden de birbirinden ayrılamazlar. Bu bakımdan, temel ve biçim sorunlarının artık olmadığı yerde şiirin başladığı ileri sürülebilir. Şiirin sağlamlığının da işareti olan ve şimdilerde doğan yeni gerçek, bundan böyle insanlığın ekinsel zenginliği içinde kendini bütünleyebilir ve dünyanın biçim değişimi içinde önemli bir çark gibi hareket edebilir.

Nâzım'ın hayatının en güzel yılları hapishanelerde geçti. Orada da şiir yazıyordu. Bursa Hapishanesinin duvarlarının kalın ve sağlam olması onun sesinin duyulmasına ve bize kadar ulaşmasına engel olamadı. Özgürlüğe düşkün kimselerin çabası ve büyük ozana karşı Türk hükûmetinin giriştiği şiddet hareketinin bütün dünyada uyandırdığı hoşnutsuzluk Nâzım'ı ağır ağır bırakıldığı ölümden çekip kurtardı. Ozanları ortadan kaldırma isteğine karşı çıkma hırsının nereden geldiğini aramaya kalkmak yersizdir. Olayların baskısı altında şiirin bir kurtuluş silahı olduğu, ozanların yazdıklarının etkinliğinin en iyi örneği değil midir?

Max Jacob, Benjamin Fondane ve Pierre Unik'den giderek, Saint-Paul Roux ve Desnos'dan bu yana şiir masumane bir oyun olmaktan çıktı. Ama, Collioure'da sürgünde ölen bir başka büyük İspanyol ozanı Antonio Machado'nun dediği gibi, eğer «Granadasında» Frankocuların Garcia Lorca'yı öldürüşü ve bu öldürme, ölüler listesini uzatamadıkları için teselli bulamayan faşistlerin suç zincirine başlangıç olduysa bu, işe girişen

zekânın da şerefi oldu. İşe girişen, Nâzım Hikmet'in cezaya çarptırılan acılarıydı da. Ve gelişmenin büyüyen güçlerinin ışığında, bu şerefi kurtarmayı başarmış olan dünya bilinci için bu öyle pek entipüften bir utku değildir.

Çeviren : Mehmet Tuncay

LEL STAROSTOV

NÂZIM HİKMET'E

— Ağıt Yerine —

«Yüz yüzeyken yüz görülmez...» (1) Bu kısa adla, bu adın bıraktığı muazzam edebî mirasla bağıntılı bir çok şey, daha süzülmeli, derinden duyulmalı ve etraflıca, iyice anlaşılmalı. Bu güçlü insanın kişiliği çok karmaşıktı ve bütün karmaşık şeyler gibi çelişmelerle doluydu. Alabildiğine mutlu, ama alabildiğine de acı oldu bu insanın kaderi.

Ve Nâzım'ın kişiliğine özgü daha başka çizgileri belirtmek, yıllar geçtikçe daha da güçleşecek. Gönül istiyor ki, henüz canlı ve elle tutulur olan bu kişiliğe «edebî cilâ» (2) daha vurulmadan çizgileri iyice belirtilsin.

Uzun boylu, geniş omuzlu, mavi gözlü ve kızılca dalgalı saçlı, gerçekten yakışıklı bir adam olduğundan söz etmek gereksiz; bunlar her fırsatta belirtilmiştir. Kendisini sağlığında gören herkes sporcu yapısını, altmışından sonra bile yüzünde kırk yaşındakilerden daha az kırışık bulunduğunu bilir. Bu dış çizgileri belirtilmeden Nâzım'ı tam olarak tasavvur etmek imkânsız olmakla beraber, burada bundan söz etmek de belki gereksizdir.

Onda herşey çok orijinaldi. Çarpıcı, şiddetli ve atılgan mizaçlıydı; hele olağanüstü coşkunluğu. Ayrı ayrı insanlarda başka başkadır bu coşkunluk. Şimdi fizikte moda olan terim-

(1) Ünlü Rus şairi Yesenin'in bir beytinin ilk dizesi.

(2) Mayakovski'den.

lerle denebilir ki, bu duygu bazen mekanik. çoğu zaman termik, nadiren de elektrik niteliğinde olur. Onda ise, bu coşkunluk termonükleerdi.

Hayata nüfuzunun hiçbir sınırı yoktu. Gülden söz ettiği gibi nasırdan da söz eder; bir kızcağızın kadife dudakları ya da Heraklit'in materyalizmi hakkında da aynı içtenlikle yazardı. Doğu şiirinin öteden beri sınırlı konuları ele alma özelliği bilinir. Bugün bile Türk şairlerinden biri, şairin dikkatine çok az sayıda ve pek seçkin şeylerin lâyık olduğu düşüncesiyle, şiirde soyluluk bulunması gerektiğini söylüyor. Nâzım'daki coşkunluk, onu yolda rastladığı her şeyi şairce yorumlamaya zorlamıştı. Yalnız, düşmanları arasında, onun düşmanı olmaya lâyık olmayanlara karşı kayıtsızdı. Geri kalan herşeye keskin bir ilgi gösterir, bunları ya aşkla sever, ya da ölesiye nefret ederdi. Bunun için de, «Hayyam'ın ömrü boyunca terennüm etmediği» birçok şeyi terennüm etmişti.

Onun ozan yönüyle insan yönü birbirinden ayrılamaz biçimde kaynaşmıştı. Pek ender görülür bu. Neden söz açılırsa açılsın, irili ufaklı politika ya da sanat meselelerinden, kendi hayatımıza veya yurt dışındaki hayata dair herhangi bir ayrıntıdan söz ederken coşar, içine sığmaz, fışkırırdı. «Hep ben konuştum, size tek bir söz söyletmedim. İyi değil bu benimkisi, kabalık kötü... Biliyorum, ama... ne yaparsın, olmuyor işte!» derdi. Gerçekten de karşısındakinin sözünü kesip saatlerce, aralıksız konuşabilirdi. Ve bunu leb demeden leblebiyi anlamasından, karşısındakinin aklından geçenleri ve ruh halini gözlerinden okuyabilmesinden çok, coşmuş içini dökmek için yapardı. Yemeye başlayacak olursa pek çabuk yediği halde, çoğu zaman kendisine kotletinin soğumakta olduğunu hatırlatırlardı yemekte. Traş olurken, yarıda kalan konuşma konusuna yeni birşey eklemek gerektiğinde, gözleri, bıyıkları ve dudaklarından başka bütün yüzü sabunlar içinde banyodan fırladığı olurdu. Değerlendirmelerindeki abartma ve başka yargılarındaki, bunlara alışık olmayanları şaşırtan keskinlik hep aynı coşkunlukla açıklanabilir. «Repin'i sevmem, çünkü beni aptal yerine koyuyor», «Radyoyu kırıp ayağımın altında çiğneyeceğim geliyor. Kuğular Dansı'nı işittiğim zaman» derdi. Oysa Repin'i de severdi. Çaykovski'yi de. Bu gibi yargılarıyla şu tartışılmaz gerçekleri daha etkili bir biçimde hatırlatmaya çabalardı: Bir sanat eseri insanı ne kadar faal olarak düşündürürse, değeri o kadar yüksektir; bir şaheser bile insana günde üç defa sunulursa bıktırır.

Yakınları çevresinde ya da kalabalık dinleyiciler arasında —ki bunlar arasında hiçbir ayrım gözetmezdi, çoğunlukla ifrata vardığı olurdu. Böyle durumlarda insan onunla aynı görüşü paylaşabilir ya da paylaşmaz, ama hiçbir zaman kayıtsız kalamazdı. Ondaki ateş, ondaki zaptedilmez enerji herkesin içine işlerdi. Keyfi yerinde olmadığı zamanlar bile, onunla beraberken insanın canı sıkılmazdı. Keyfinin yerinde olmamasının özel sebepleri vardı. Diplomat olmadığını sık sık tekrarlardı. Gerçekten de açıkyüreklilikte eşi yoktu. Söylenecek gerçek var, söylenmiyecek gerçek var; o bunu bilirdi. Ve bunu bildiği halde de «kırk ölçüp bir biçmeye» dayanamazdı. Bununla beraber gerektiğinde, canının sıkkınlığını gizlemesini pek iyi becerirdi.

Galiba vaktiyle Voronski, yaşarken bile ölü şairler bulunduğunu söylemiş. Öyle şairler var ki, daha yarı yolda güneşleri söner. Bunlardan bazıları yollarını bir türlü koşup bitiremez; bazıları da iki solukta koşup bitirir. Nâzım kendi mesafesini bir solukta koştu. Bu da doğanın kendisine bağışlamış olduğu tükenmez duygu zenginliğindendi. Durmadan araştırma peşindeydi. Böylesine şiddetli araştırma eğilimi ancak gençliğe vergidir. Nâzım ideoloji yönünden hep komünistti. Şiirine gelince, bu alanda daha 1920'lerde yazdığı şiirleri, 1940'larda yazdıklarıyla, o zamankileri de 1960'larda yazdıklarıyla kıyaslayacak olursanız, bunları başka başka şairler, fakat hepsini de mutlaka genç şairler yazmış sanırsınız. Bunu halk arasında sevilen genç şairlerimizden Rojdestvenski, Nâzım'a hediye ettiği şiir kitabına yazdığı şu sözlerle belirtmiştir: «Gençliğin ebedî akranına.»

Bitmez tükenmez gençlikle çocukluk, ayrı ayrı şeyler olmakla beraber, aslında birbirlerine yakındırlar. «Yaşamak Güzel Şey Bekardeşim» adlı romanının dergide yayınlanan bölümlerinin sonunda bu eseri üç haftada yazdığı söyleniyor. Kendisine, «İyi ama Nâzım, bu çocukluk» dedikleri zaman gülmekten katılarak şu cevabı vermişti: «Aman ne iyi, mükemmel! İyi ki altmışımda bile çocuk kalmışım, zaten ben de ömrüm boyunca buna çalışıyordum!» Bununla beraber, romanın kitap halinde çıkan son biçiminde, böbürlenmek gibi yorumlanır endişesiyle bu ayrıntıyı ortadan kaldırmıştır.

Kazanmış olduğu büyük ünden pek hoşlanmamakla beraber, tevazuu bırakmış görünmekten çok korkardı. Sahip olduğu ünü severdi tabii, ve kötü rüzgâr esip de başındaki defne çelenginden bir yaprak düşürecek olsa büyük acı duyardı. «Ne istiyorlar benden yahu!» derdi. «Ben buna katiyen razı değilim.

Nihayet dünya çapında bir yazarım ben!» Herhangi bir yazılışleri müdürlüğünün düzeltme isteğine tepki gösterirse de, hemen arkasından, «Ben de biraz fazla ileri gittim galiba,» diye gülerdi. Oysa, kendisine dünyanın her köşesinden birçok dillere çevrilip basılmış kitaplarının sel gibi aktığı bir adamın, dünya basınında kendisi hakkında yazılanlara şöyle bir göz atmaya imkânı olmayan bir adamın «biraz ileri gitmesinden» ne çıkardı sanki? Okuduğu veya işittiği bütün, yeni, akıllı ve doğru şeyleri bir sünger gibi içer ve bunların kendi öz fikirlerine eklenebilir olduklarını bilirdi. Bunun için de çoğu zaman, «Bunu kendim mi uydurdum, yoksa bir yerde mi işitmiştim?» derdi.

Basit bir faninin bu seçkin insanda ilkin şaşırarak, sonra pek hoşlanarak gördüğü çocukça hallerle, çevresindekileri çekmekten geri kalmazdı. Ne var ki, kayıtsızlığa, bazen de düşüncesizliğe kadar varan bu çocukça halleri kendisi için pek tehlikeli olmuştu. Edebiyat alanında büyük bir insan olan Nâzım, hayatta büyük bir çocuktu. «Aldırma, ben de herkes gibi yaşamak istiyorum,» derdi. Ve sigarayı on yıl bıraktıktan sonra, kendisi için intihar demek olduğunu bile bile yeniden içmeye başlayabilmişti. Daha bunun gibi sağlığı açısından hiç affedilmez neler yapmıştı...

İnsana, insanlara karşı müstesna bir sevgisi vardı Nâzım'ın. Hemen hemen hep arı kovanı gibiydi evinin içi. Neye saklayalım, çevresindekilerin hepsi de onun sempatisini kazanmıştı denemez. Ama o sınırsız insan sevgisi ve insanda en iyi şeylerin eninde sonunda, üstün geleceğine inancı, kendisini bazı şeylere göz yummaya zorlardı. İnsan onun dostu ve yakını olmaktan çıkmak için, pek büyük bir alçaklık yapmış olmalıydı. Mamafih, böyle ender hallerde bile, olanı hemen unuturdu Nâzım. Bir kimse onun ağır konuşmasını gerçekten hak etmiş olsa bile, hoşnutsuzluğunu ya da kızgınlığını belli etmez; tam tersine sesinin tonu iyice yumuşar ve nerdeyse yalvarırcasına «Sen bana oyun oynuyorsun kardeşim, bu beni mahveder.» derdi. Ve bu davranış gerçekten de başka herhangi bir karşılıktan etkili olurdu. Soylu bir aileden olan Nâzım, çok terbiyeli bir insandı, fakat bu, dadılardan edinme bir terbiye olmayıp, hayatta çok acı çekmiş olmasından gelen bir terbiyeydi. «Yalan söyledim başkasını üzmemek için» diye yazmıştı.

Yine aynı şaşılacak içtenlik ve çocukça tatlılıkla, «Ama durup dururken de yalan söyledim» demişti. Bu bir şair nazlılığı

olarak açıklanamaz. Bununla ve bunun ulu orta itiraf edilmesinde, Nâzım'ın orjinalliği, canlılığı görülüyor. Tabii burada söz konusu olan yalan değil, fantazidir. Kaldı ki, fantazi yapmayan ve buna gereksinmeyen şair var mıdır? Nâzım fantaziye yalan deyip çıkmıştı.

Bu «yalan söyleme» daha çok, yukarıda sözünü ettiğimiz yargılarındaki abartmayla birleşmiştir. «Ayıptır söylemesi ama,» derdi, «dünyada benim kadar az okumuş bir yazar yoktur. Başından sonuna kadar okuduğum kitapların sayısı onu geçmez. Bunlar da yalnız çevirdiklerim; «Harp ve Sulh» ve Lenin'in bir kaç kitabı. Ne yapayım, sabredemiyorum. İki üç sayfa sonra hikâyenin, romanın ya da şiirin sonunu zaten kestiriyorum.» Tabii bu abartma, «Siz elbet on değil, yüzlerce hattâ binlerce hattâ binlerce kitap okumuşsunuzdur.» «Belki yüz, bin olsun, ama fazla değil.» Ne kadar Yesenin'i hatırlatıyor bu sözler. Yesenin de, «Hayatımda üç bin kadar kadın tanıdım...» derdi. «Daha neler!». «Peki üçyüz kadar.» «Yok canım, pek çok!». «Eh otuz olsun.» Bu iki büyük şair iki bakımdan birbirine benzer. Nâzım'da Mayakovski'nin tekrarı Yesenin'dekinden daha çoktur. Bununla beraber o «eşsiz ve tekrarlanmaz bir çiçekti.» (3)

«Sovyetler Birliği ikinci vatanımdır.» derdi hep. Bazen de, Akdeniz kıyılarından Buz Okyanusuna kadar olan toprakları kendi tek vatanı saydığını söylerdi. Demir parmaklıklar arkasında geçirdiği hayat hesaba katılmazsa, kendisini bildi bileli ömrünün büyük bir kısmını Sovyetler Birliği'nde geçirmişti. Fakat yurdu Türkiye'yi öyle sever ve ayrılık öyle koyardı ki kendisine... Çalışma odasının en görünür bir yerinde büyük bir İstanbul manzarası asılıydı. Resme yaklaşarak, gelenlere hep gösterirdi. «İşte benim Kadıköy. İşte Haliç, şurası da Kasımpaşa...» Sık sık uzun gezilere çıkardı. Ve bunu, yalnız büyük kamu işlerindeki güçlükleri yenmek için ve çocukluğundan beri Avrupa'yı, Afrika'yı, Amerika'yı görmeye can attığı için yapmazdı. Hep aynı yerde yaşamak, yurdundan kopmuşluğundan duyduğu acıyı daha da arttırırdı. Yalnız Türkçe yazdığına göre, gerçek bir Türk okuyucu kütlesinden yoksun olduğu için, şiiri tabii çok şey kaybediyordu. Bizim Asya Halkları Enstitüsünü kendi evi sayardı. Çünkü Enstitüde onun Türkiyesinin tarih, ekonomi, edebiyat ve dil meseleleriyle uğraşan birçok bilim adamı var ve bunlardan

(3) Yesenin'den.

çoğu kendisine vatanının havasını teneffüs etmede yardımcı olurlardı. Oysa Türkiye'de adı bile afaroz edilmişti. «Yazılarım 30-40 dilde basılır, 30-40 ülkede, Türkiyemde Türkçemle yasak» diye yazmıştı, Nâzım. Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. Fakat Nâzım, kendisinde, ayakları topraktan ayrılan Ante'nin durumuna düşmemek için gerekli gücü bulabilmişti. Hayatının son yıllarında Türk konularında yazma hakkından yoksun olan şair, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, bütün insanlara hitap eden, herkesi heyecanlandırabilen konuları kolayca işlemiştir.

Nâzım şaşılacak ölçüde bir çalışma gücüne sahipti ve şaşılacak derecede çalışkandı. O hasta halinde, güneş doğarken yatağından kalkıp gece yarılarına, hattâ daha geç vakitlere kadar masasının başından ayrılmazdı. Genellikle piyes, senaryo, roman, uzun manzume gibi üç-dört büyük eser üzerinde, ya da iki-üç makale veya kitap önsözü üzerinde birden çalışırdı. Ve tabii, aralıksız şiir, şiir, hep şiir yazardı... Yüksek, açık alnının arkasında devamlı olarak filizlenen sayısız fikirleri hesaba katmıyorum. Bazen yarı şaka, yarı ciddî, şu ya da bu eserinin «şişirme» olduğunu söylerdi: «Para da kazanmak gerek,» derdi. (Masrafı da cömertliği oranında çoktu. Piyeslerinin hemen hemen hiçbir ilk temsili, gardrop memurundan baş oyuncuya kadar herkesin hazır bulunduğu ziyafetsiz geçmezdi.) Oysa, şişirme iş yapmayan on kadar mutlu sanatçıdan biri de Nâzım'dı. Örneğin kendisinin şişirme saydığı ve para kazanmak için yazdığını söylediği «Sevdalı Bulut» masalı harikulâde şiir dolu bir masaldı. Bu masalın karton filmi, uluslararası yarışmalarda birkaç birincilik almıştır. Gerçi Nâzım'ın şiir alanındaki denemelerinin hepsi de aynı derecede başarılı olamamıştı. Çünkü son oniki yılda yazdığı şiirlerin çoğuna çevirilerine göre değer vermek gerekmişti. Ve bu çevirilerinin bazıları da kötü mü kötüydü. Sonra, Rus dilinin inceliklerini yeteri kadar bilmediği için, genel olarak çeviride aslına yakınlık arardı. Bu da bilindiği gibi, çoğu zaman çevirinin iyi olmasını sağlamaz.

Burada belirtilen ve belirtilmeyen bütün çizgilerden, bu insanın şaşılacak bir şekilciliğe sahip olduğu sonucunu çıkarmamak imkânsız. Deha, alelâde bir insan sevimliliğiyle her zaman bir arada bulunmaz. Tabii Nâzım'a hayranlığın, ona sevgi ve minnettarlığın altında, hep, karşımızda büyük bir şairin, ateşli bir devrimcinin ve halkseverin bulunduğu bilinci yatıyordu.

Fakat o, eşsiz sevimliliğinin ışınlarını sadece yakınlarına ve iyice tanıdıklarına saçmazdı. Kendisini bir defa görüp dinlemek, çekiciliğine kapılmak için yeterdi. Yaşlı bir şoför ya da genç bir kız, bir banka memuru, bir garson, ya da sokakta rastgele konuştuğu bir adam, kim olursa olsun onu ilk görüşünde bile, yüzünde ışıklı bir gülümseme belirir, bu mükemmel insana hayran olurdu. Eserlerindeki yüce şiirden ve etki gücünden, bunları okuma tarzından, dar dostlar çerçevesindeki ya da geniş bir dinleyici kitlesi karşısındaki davranışının en ufak ayrıntısına kadar, onda herşey harikulâdeydi. Örneğin Rusçadaki, «Nina yoldaş haydi bize yiyecek getir» gibi hoş yanlışları bile, insana yanlış değil de, kendisine özgü sevimlilik ve kıvılcımlar saçan mizah gibi gelirdi.

En son şiirlerinden birinde şöyle demişti:

Sevdalıyım tepeden tırnağa,
Sevda: görmek, düşünmek, anlamak,
Sevda: doğan çocuk, yürüyen aydınlık,
Sevda: salıncak kurmak yıldızlara,
Sevda: dökmek çeliği kan ter içinde,
Sevdalıyım tepeden tırnağa

Kendisi hakkında pek çok şey anlattı bize eserlerinde, şiirlerinde, destanlarında, piyeslerinde ve ölümünden az önce yazdığı «Yaşamak Güzel Şey Bekardeşim» adlı romanında. Fakat çok şey söylemedi. Kendisi hakkında az kitap yazılmamıştır; ama onlarda da herşey anlatılmış değildir. Daha çok kitaplar yazılacak onun hakkında. Yıllar geçecek ve bizim kısaca Nâzım Hikmet dediğimiz yüce edebî ve sosyal âlemin anlamının lâyıkıyla ve tam olarak açıklanacağı zaman gelecek. «...büyük olan uzaklardan görünür. (4)

---

(4) (1) de sözü edilen beytin ikinci dizesi.

YAŞAR KEMAL

NÂZIM HIKMET VE HALK

Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar çokturlar
korkak cesur cahil hakim
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır

Nâzım Hikmet

Yüzyılımızın en büyük insanlarından birisi olan Nâzım Hikmet üstüne çok düşünmemiz gerek. Biz her şeyde bir kısırdöngüde olduğumuz için Nâzım Hikmet olayına da gereken önemi vermedik. Koskocaman Nâzım Hikmet nerdeyse bir hayranlık sevdasında yitip gidecek. Nâzım Hikmet yüzlerce genç için, her bir yönüyle bir araştırma, kaynağı olabilirdi. Nâzım Hikmet'i sevmek, ona hayran olmak demek, onu araştırmak, onu anlamak demektir. İşin kötü, acı yanı Nâzım Hikmet'in hayatını bile orta güçte bir Rus yazarı yazıyor ve biz onu Türkçeye çevirmek zorunda kalıyoruz. Olacak iş değil... Bu kadar şair, bu kadar genç hikâyeci ellerini kollarını bağlamışlar, öylece durup duruyorlar. Nâzım Hikmet'in öylesine zengin, öylesine renkli, öylesi-

ne acı bir hayatı var ki, iyice bir yazar o hayattan çağımızın en ilginç yapıtlarından birisini çıkarabilirdi. Bursa'da, Çorum'da, köylerde, kentlerde Nâzım Hikmet'in arkadaşları daha canlı anılarıyla yaşıyorlar. Her birisinden bir yeni Nâzım Hikmet öğrenmek olanağı daha var. Sonra akrabaları, evi, yurdu, dostları el değmemiş, öylesine durup durur... Sonra Nâzım Hikmet'in halkla ilişkileri... Halk adamlarına davranışları...

Türkiye'de sosyalizme doğru, başıboş da olsa, bir takım sosyalist gözükenler, genç sosyalistlere başıboşluğu, örgüt düşmanlığını, halk düşmanlığını öğütleseler de, hızlı bir yöneliş var. Büyük bir kaynaşma içindeyiz. Memleketimize özgü bir sosyalizmi kurma direnci güç kazanıyor. Bu işte de Nâzım Hikmet'e başvurmak en sağlam yollardan birisi. Nâzım Hikmet bütün hayatınca esaslı bir düşünceye ölünceye kadar bağlı kalmıştır: Bir tek sosyalizm vardır. O da halkın kurduğu, halkın kuracağı sosyalizm. Ondaki halk inancı sonsuz bir inançtır. Onca, halkın katılmadığı her güzellik, iyilik yarımdır, yanlıştır. Biz her milletin kendine özgü sosyalizmi olacak derken, her milletin halkı o sosyalizme damgasını vuracak demiştik. Bir takım kaz kafalara halk gerçeğini anlatmak zor...

Nâzım Hikmet'i Nâzım Hikmet yapan, onu çağın en büyük şairlerinden biri eyleyen, onu çağın en ilginç kişilerinden biri kılan elbette ondaki büyük sanatçı ve insanlık gücüdür. Ama bunun da üstünde onun en büyük özelliği, ondaki sonsuz halk inancı ve halk sevgisidir.

O, halkı yıllarca iyi, kötü yönleriyle derinlemesine yaşamış kişidir. Onun elinde halktan nefret etmek, halkı sevmek olanakları vardı. Halktan nefret edecek kadar halkı tanıyordu. Sevecek kadar da... Halkı yaşamış sanatçılar, kişiler çoğu zaman ya halktan nefret ederler, ya onu sonsuz severler... Dostoyevski'nin ve Nâzım Hikmet'in halkı derinlemesine yaşamaları onlara tükenmeyecek bir halk sevgisi vermiştir. Bu iki dev sanatçıyı böylesine yücelten onlardaki halk sevgisidir. Dostoyevski'de olsun, Nâzım Hikmet'te olsun, inanılmaz bir halk sevgisi vardır. Bu her iki büyük kişi de halk sevgisinden dolup dolup taşarlar. Bu iki ayrı cins sanatçı, iki karşıt kişilik bir yerde elele, yürek yüreğe gelirler, halk sevgisinde...

Nâzım Hikmet en büyük eserinin adına boşuna **«Memleketimden İnsan Manzaraları»** dememiş. Bunun büyük bir anlamı var. Bu eser büyük bir halk destanıdır. Parça parça bütünüyle halkımızı çizen... Halka canlı doğaya bakar gibi bakar. Doğa-

nın yaratıcılığı, güzelliği, büyüklüğü halkta da vardır. Doğanın belâsı, zelzelesi, karı kışı, zulmü halkta da vardır... Nâzım halka gözü kapalı bir hayranlıkla bakmaz. Onun için halk da doğa gibi bir yaratıcılıktadır. Dostoyevski'nin elyordamıyla bulduğu halk sevgisi onda bir bilinçtir. Nâzım Hikmet başka bir destan da yazmıştır: **«Memleketimden Manzaralar»**. İşte bu ikinci manzaralar bütün şiirlerine dağılmıştır. Bu ikinci manzaralar da ötekinin aynıdır. Birinde memleketin insanları, ötekinde memleketin doğası... Nâzım Hikmet'te bu iki sevgi, iki hayranlık, bu iki güzellik içiçe, cancanadır. Birbirinden ayrılamaz.

Nâzım Hikmet bir ömür boyunca sevginin, dostluğun, aydınlığın, güzelliğin türküsünü söylemiştir. Bu sanatın derinlemesine halkla birlikte varmıştır. **«Yürekte acımak olacak, insanlık yani, yavrum.»**

Sanatta olsun, politikada olsun, halkla birlikte yürürsen, onun sevgisini, dostluğunu, yaratıcılığını esas alırsan aldanmazsın... Tâ Homeros'tan Yunus Emre'ye, Yunus Emre'den Nâzım'a kadar bu böyle olmuştur. Halk insana, **«Biz buradan gider olduk. Kalanlara selâm olsun»** dedirtecek bir yürek verir. Alabilene aşkolsun.

Biz gözlerimizi kör etmişiz. Bizler yoşlazmanın eşiğindeyiz. Önümüzde duran Nâzım Hikmet gerçeğine bakmıyoruz. Alnımızda balkımış bu ışığı görmüyoruz bile...

Halkın eli böylesine elinde, halkın sevgisi böylesine yüreğinde olmasaydı, Nâzım Hikmet, Nâzım Hikmet olamazdı. Yunus da, Homeros da öyle... Dostoyevski de... İnsanlığın yüreğine girmiş, her büyük insanın elinde halkın eli var. Bundan sonra da başka türlüsü mümkün değil.

SONUNA KADAR

«Tarih, insan toplumlarının ayıklayıcı bir hikâyesiyse, sanat da bileşik bir anlatımı oluyor.» Tepeden bakılırsa, her sanat eserinin siyasal bir anlamı vardır; belli bir sınıfın, belli bir hayat görüşünün koşullarıyla yüklüdür; belli hayat ve kültür değerlerini taşır. Ne var ki burada siyasal deyimi geniş anlamdadır, daha çok tarih açısındandır, tek eserden çok bir sanat kuşağına bakıldığında daha çok doğrulanır. Sanatçının siyasal bir niyetle hareket etmediği halde, sonuçta ister istemez siyasal bir konum kazanacağını anlatmaktadır. Bir de sanatçının daha çıkış noktasında siyasal bir tutumda olduğu, işe başlarken tarihi üstlendiği durum var. Nâzım Hikmet'in şiiri bu anlamda da siyasaldır. Bu anlamda siyasal şiirin başarısı üstlendiği hayat değerleriyle yeni şiir değerleri arasında kurulacak bileşkeye bağlıdır; yeni hayat değerleri yeni şiir değerleri yaratmalıdır. Düşünce, şiirsel akışı engellememeli, şairi ezmemelidir.

□

Tanzimat'tan bu yana şiirimiz hızlı ve toplumsal değişmelere paralel bir gelişme içinde olmuştur. Bu arada yetişmiş şairlerden bazılarının siyasal eylem sahibi olduğunu görüyoruz: Namık Kemal, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Nâzım Hikmet, Necip

Fazıl Kısakürek... Listeyi uzatabiliriz: Ziya Paşa, Süleyman Nazif, Hüseyin Siret, Rıza Tevfik v.b.. Her dönem kendi görüşüne ve çatışmalarına uygun siyasal şiiri sunmuştur. Hattâ Tanzimat'tan bu yana uzayan şiirimizde şairin siyasal işlev taşıma açısından bir gelenek kurulduğunu bile söyleyebiliriz. Bu işlev bazan şiirde görünür, bazan da şairin sadece hayatında. Sözgelimi Tanzimat düşüncesi kendini Namık Kemal'de özetlemiştir. Meşrutiyet ,Tevfik Fikret'i yaratmıştır. Bununla birlikte, Nâzım Hikmet'i ayrık tutarsak, içlerinde bir dünya görüşünü, bir ideolojiyi, bir eğilimi ayrıntılara indireni pek azdır: biraz Tevfik Fikret, biraz Mehmet Âkif, bir de Yahya Kemal Beyatlı. Ama bunu şiirde bir girişim haline getireni hemen hemen yok gibidir. Namık Kemal, âşıkane ve hakimane şiirlerinde, Divan şiirinin yedeğindedir, vatanperverane şiirlerinde ise siyasal öge sadece herhangi bir ögedir. Yine de Namık Kemal'in bu sonuncu tip şiirlerinde düşüncenin geliştidiği ve başka bir potaya aktarır gibi olduğu yeni bir şiirsel içeriğin ipuçlarına raslarız. Ziya Paşa'da ise, siyasal öge, şiirin dokusunda hiçbir değişime yol açmaz. Çünkü siyasal bir düşünce düzeni değildir onun için; siyasal şiirden Nef'i'nin kişisel hicviyeden anladığının biraz daha genişini anlar gibidir Ziya Paşa. Süleyman Nazif de aynı davranış içindedir. Hüseyin Siret'de o kadarı da yoktur. Tevfik Fikret'le Mehmet Âkif, yukarda söylediğimiz gibi kendi dünya görüşlerinin şiirsel karşılığını bulma yolunda çalışmış ve onu ayrıntıya indirebilmiş iki şairimizdir. Bu bakımdan ikisini de başarılı örnek olarak alabiliriz. İkisi de hayatlarıyla şirlerini doğrulamışlar, güç bir şeyi, dünya görüşlerine şiirde uygun bir yol açmayı becermişlerdir. Ne var ki Tevfik Fikret'te düşüncenin parıltısı şiirsel gerilimi ezmiş, onu çok defa donuk bir söz dizisi haline getirmiştir. Mehmet Âkif de başka yönden işi sonuna kadar götürememiştir: İslâmî mite geçerek tümevaracağı yerde, günlük olayın kalabalığında soluk almayı yeğ tuttuğundan ayrıntılar içinde boğulma eğilimi içinde olmuştur hep. Yahya Kemal'de siyasal yük çok dolaylıdır, o, bir anı defterine dayanarak, görkemli bir duyguyla reddeder Cumhuriyeti. Nâzım Hikmet'e kadar uzanan Cumhuriyet şiirinde ise, düşünce CHP Tüzüğünün ve Mustafa Kemal'in «Nutuk»unun kısa yorumları olmaktan ileri gitmemektedir. Kısaca belirtmek gerekirse, Nâzım Hikmet'e kadar şiirimiz köklü bir devrim düşüncesini üstlenmemiştir.

□

Tanzimat, Servet-i Fünun, Nâzım Hikmet'e kadar uzanan Cumhuriyet şairlerinin bu yöndeki özelliğini şu nedene bağlıyabiliriz: Bu şairlerin siyasa adına yapmak istedikleri şeyler, yaşadıkları dönemlerdeki devlet yöneticilerinin zaten yapmak istedikleri ya da yaparken eksik bıraktıkları şeylerdir. Tanzimatçı şair Tanzimat değerlerini, Servet-i Fünuncu şair Meşrutiyetin getirdiği siyasal özgürlük havasını benimsemekte, alkışlamaktadır. Cumhuriyet şiirinin ilk dönemi de yöneticileri devrimci görmekte, hattâ devrim konusunda yine de kendilerinden ilerde olan yöneticilerin gidişine ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu açıdan, Nâzım Hikmet dışında, Cumhuriyet şiirinin 1940'lara kadar uzanan dönemi devrimci olmaktan çok, onaylayıcı bir nitelik taşır. Hattâ devrimci atılım yönünden Tanzimat şiirinden daha yumuşak ve duruk olduğu anlar vardır. «İçince bir tas ayran...»

□

Nâzım Hikmet'in önemi şurda: Bir devrim düşüncesini toptan üstlenmiş ve sonuna kadar götürmek cesaretini göstermiştir. Öte yandan şiirinde —anlatımında, kullandığı imgelerde, dil tutumunda— düşüncesinin, hayatının, varoluşunun karşılığını bulmuştur. Başka şairlerde görmeğe alıştığımız, düşüncenin süs ve biçim olarak, iğreti olarak serpilişi, fikrin biçim cilveleri ve anlam oyunları halinde kalıp sırıtışı yoktur onda. Düşünce biçimsel olarak değil, yapısal (structurel) olarak yerleşir Nâzım Hikmet'in şiirine. Tümdengelmez onda düşünce. Daha çok hayatın verilerinden çıkışını yapar Bu yüzden Tevfik Fikret gibi düşünceye boğulmaz. «Bereketli bir ırmak» gibi çoğala çoğala büyür.

Nâzım Hikmet, şiirini hayatıyla tam doğrulamış bir şairdir. Ama daha önemlisi, hayatını şiiriyle eksiksiz bir planda doğrulamayı da bilmiştir. Siyasal tutumdaki birçok şairin aksine, devrim düşüncesiyle şiirsel yük müthiş bir bütünlenme içindedir onda. Ve bu bizim şiirimizde Nâzım Hikmet'e kadar rastlanmıyan, dünya şiirinde de seyrek raslanan bir özelliktir. Şiirsel onur yiğitlik tavrıyla bir arada gider Nâzım Hikmet'te. Şiirin en büyük deneylerinden biri.

SELÂHATTİN HİLÂV

SON SANAT TARTIŞMALARI VE NÂZIM HIKMET

Estetler ve Sosyoloji

İçlemi ve kapsamı iyice belirtilmeyen; gerektiği gibi tanımlanmayan bir söz, son günlerde dillerden düşmez oldu. Bu söz sihirli bir kıstas gibi kullanılmaya başlanan «sanat» sözüdür. Sanat alanında eser veren herkes, «sanat yapanlar ya da yapmayanlar», «sanatçı olanlar ya da olmayanlar» diye akıllara durgunluk veren bir hız ve kolaylıkla iki bölüğe tıkıştırılıp sınıflandırılıyor artık. Ama kimse, şu yüce «sanat» sözünün altında ve içinde neler olduğunu ortaya dökmek zahmetine nedense katlanmıyor. Özellikle edebiyat alanı son zamanlarda bir «estetik» istilâsına uğramış gibi. Sanat eserinde çeşitli yanlar bulunduğunu; sanat eserinin aynı zamanda bir sosyal olay niteliği taşıdığını ileri sürmek, bu gidişle bir cesaret işi olacak. Zaten yapılmamış olan sanat sosyolojimiz de böylece günyüzü görmeden hiçliğe karışacak. Sanat ve eleştirme alanındaki ciddi çalışmalarını ilgiyle izlediğim arkadaşımız Mehmet Doğan bile şöyle diyor: «Şiir kitapları satış istatistikleri ne verir bize? Çok satan bir şairin mutlaka iyi şair olduğunu mu? Ya da az satan şairin kötü şair olduğunu mu?» (Yeni Dergi, sayı: 34) Oysa, arkadaşımızın sözünü ettiği «Açık Oturum» (Ant Dergisi, sayı: 14/15), şiirin az ya da çok satması ile şairlerin kötü ya da iyi

olması arasındaki ilişki üzerine yapılmamıştı. Bu oturumun konusu, «şiirin okurdan kopuşu» problemi idi. Yani niceliksel bir belirlenme (şairlerin kötü ya da iyi oluşu) arasındaki ilintiyi değil; niceliksel bir belirlenme ile bir olay (kopuş) arasındaki ilintiyi araştırmak için yapılmıştı. Böyle bir araştırmaya girişmek için şüphesiz ki istatistiklere başvurmak gereklidir. Elimizde bizi doyuracak istatistiklerin bulunmayışı esef edilecek bir durumdur. Bulunsaydı, «sanat» ve «estetik» tartışmalarına girişmeden önce küçük bir sanat sosyolojisi araştırması yapılabilirdi belki. Estetikle uğraşanlara da yararlı olurdu bu.

□

Bir eserin satış miktarı, onun sanat değerini herzaman göstermez tabii. Ama bu durum, eserlerin satış miktarıyla ilgilenmemiz gerekmediğini ya da istatistiklerin önemsiz olduğunu da göstermez. Sanat eseri, estetik bir değerin taşıyıcısı olduğu kadar bir sosyal olaydır. Onu estetik açıdan incelememiz ne ölçüde gerekliyse, sosyal bir olay niteliği taşıması bakımından incelememiz de o ölçüde gereklidir. Birincisini görüp değerlendirmemiz, ikincisini görüp değerlendirmemize engel değildir; ve vice versa. Bundan ötürü, estetiğin yanı sıra, bir de sanat ve edebiyat sosyolojisi vardır. Estetlerin yaptığı kadar yüce ve hayranlık verici bir iş olmamakla birlikte, edebiyat sosyolojisi ile uğraşan ve edebiyat eserine bu açıdan da yanaşmak isteyen araştırıcının yöneldiği çalışma alanı, işte «edebiyat sosyolojisi» denilen bu bilim dalıdır.

□

Evrenin, içiçe geçmiş ve birbirini durmadan etkileyen gerçeklerden kurulu olduğunu kabul eden bir dünya görüşü, «sanat» niteliğinin kendine has ve belli ölçüde bağımsız bir nitelik olduğunu da kabul eder; ama bu niteliğin, öteki şartlar ve niteliklerden büsbütün bağımsız bir varlık olduğunu ileri süremez. Başka bir deyişle, sanat eserinde estetik değerin araştırılması gerektiğini ve bu değerin onun özünü teşkil ettiğini haklı olarak ileri süren bir düşünce, bilimsel yani marksist olmak istiyorsa, sanat eserinin sosyal bir olay olduğunu ve bu açıdan da ele alınmasının mutlaka gerektiğini unutmayacaktır. Öte yan-

dan, marksist araştırıcının asıl işi, metafizik dünya görüşünün kalıntısı olarak düşünce alışkanlığımız haline gelmiş bulunan soyut bir ayırmayı, yani «sanat değeri» ile «sosyal olay olmaklık» arasındaki sözde-ayırımı aşmak ve bu ikisinin diyalektik birliğini gözönüne sermektir. Başka bir deyişle, marksist estetiğin konusu ne sadece soyutlamalarımızın sonucu olan zamansız ve mekânsız bir «sanat değeri» kavramıdır, ne de sadece sosyal-bir-olay-olarak-sanattır. Yani, ne metafizik anlamda «Estetik»tir, ne de sadece «Sanat Sosyolojisi»dir. Düşüncemizi başka bir biçimde de açıklayabiliriz: Marksist bir estetik, soyut şekil araştırmalarını olduğu kadar, salt muhteva tesbitlerini ve değerlendirmelerini de aşmak; ve, somut ve canlı muhtevalar ile bu muhtevaları sanat eseri haline getiren etkin ve canlı şekillerin teşkil ettiği, ve bizim «sanat değeri» dediğimiz belirlenmenin araştırılmasına yönelmek zorundadır. Böyle bir araştırma da, sanat sosyolojisinden yararlanmak zorundadır.

«Sanat» Denilen Kalkan

«Sanat» sözünün metafizik ve soyut bir biçimde kullanılmasının bir başka yanı da var. Bu sözü en sık kullananların, «sanat»tan ne anladıklarını en az açıklayanlar olduğunu belirtmiştim. Sanatı, bir «sır» haline getirmeye çalışanların, sanatın bilim ya da felsefe yoluyla analiz edilemeyen bir şey olduğunu söylemeleri gerekmez miydi? Ne yazık ki, böylesine cesur bir kimse görülmüyor ortalıkta. Çünkü, «sanat»ı sihirli ve esrarlı bir söz gibi kullananların çoğu, «ilericilik» iddiasını da elren bırakmıyor. Oysa, sanat kavramının bu şekilde ele alınışının altında, irrasyonalist bir felsefe yatmaktadır. Ancak irrasyonalist öncülerden (mukaddemlerden) kalkılarak, «sanat»ın bilimsel metodlarla ve bilimle hiç bir ilgisi olmayan ve ancak sezgiyle kavranabilen bir değerler alanı olduğu söylenebilir. Ama bizim irrasyonalistlerimize pek fazla kabahat bulmamak daha doğru olacak. Çünkü, kendi gözlerinde «ilerici» ve hatta «marksist» oldukları halde, düşüncelerinin objektif bakımdan bir irrasyonalizm ya da bir metafizik olduğunun ve burada bir mantıkî çelişme bulunduğunun farkında değiller. Bu aşılmaz çelişme, aslında, öteki fikir ve aksiyon alanlarında da sık sık görülen ve ülkemiz aydınlarına has olan «kendinin-bilincine» ulaşmamışlığın,

özel bir alanda, yani «sanat» ve «edebiyat» alanında yansımasından başka bir şey değildir.

□

Son üç beş yılın edebiyat eleştirmesi tarihine gözatanlar, dışarda ve bizde marksistlerin düşmüş oldukları «dar» ve «katı» bir sanat anlayışının, «liberal» bir açıdan eleştirilmeye başlandığını göreceklerdir. Bugün, bir hayli açıklıkla kavranan belli şartlar ve etkiler yüzünden marksist düşüncenin felsefe ve sosyoloji alanında içine düşmüş olduğu «donmuşluk» ve «katılık», önce bizim eski dogmatik marksistler ve daha sonra bu işle pek de ilgisi olmayan ama 1960'tan sonraki hava içinde yetişmiş gençler tarafından kıyasıya eleştirildi. Son günlerde, bu gruba, marksizmin önünü pek iyi bilmeyen ama son gelişmelere marksizmin biricik özü gözüyle bakan ve sınırsız bir «liberalizme» yönelmekten haz duyan samimî yazarların da katıldığı görülüyor. Bir bakıma çok haklı olan bu eleştirmeler, başka araştırmalar ve derinleşmeler ile tamamlandığı için, giderek, görevini ve anlamını kaybetmeye yüz tutan soyut bir eleştirmeden öteye geçemiyor. O hepimizin çok beğendiği Batı'da, marksist düşüncenin kendi kendini eleştirmesini teşkil eden ilk olumsuz (negatif) safhadan sonra, kaynağa dönüş, araştırma ve derinleşme çalışmalarının başlamış olduğunu görmezlikten gelen yazar ve eleştirmenlerimiz; ne Marx'ın, ne Engels'in, ne Plehanov'un, ne Mehring'in, ne Lenin'in, ne Troçki'nin, ne Lukacs'ın, ne Lefebvre'in, ne Caudwell'in, ne Banfi'nin, ne Gramsci'nin, ne Thomson'ın, ne Fischer'in, ne Goldmann'ın eserlerine eğilmediler. Bu «dar» ve «katı» sanat anlayışı ile marksist metodun ve marksist düşüncenin gerçek temsilcilerinin söyledikleri arasında ne gibi ilişkilerin bulunduğunu araştırmadılar. Sadece, «sanat değeri»nin gözönünde tutulmadığından; sanatın günlük politikaya âlet edildiğinden yakındılar. Yukarıda sözünü ettiğimiz ve mutlaka yapılması gerekli olan işi yerine getirmedikleri için, marksist felsefenin «sanat»a ya da «estetik»e değer vermediğini açıkça söyleyip, işi kısa da kesmediler. Böylece, bir kavram bulanıklığı içinde, sadece kişisel hesaplaşmaları, duygusal davranışları ve taraf tutmaları içinde barındıran ve bir «sembol»dan başka değer taşımayan «sanat» sözü ortaya çıkmış oldu. Herşey, yukarda belirttiğim gibi, içinde olumlu bir muhteva taşımayan ve «gayri memnunların barınağı» fonksiyonu gören bu «sanat» sözü açısından değerlendirilerek sınıflandırılmaya çalışıldı.

Düşman Kardeşler

İşin bir başka yanı daha var: «Aşırı uçlar birbirine ulaşır» sözünün doğruluğunu gösteren bir yan... Açıkça söylemeseler de, marksist felsefenin «sanat»a önem vermediğini işmar etmeye çalışıp gizlice dudak bükenler; marksist olduklarını ileri sürüp, marksist felsefenin «sanat»a önem vermediğini söyleyen dogmatiklerle birleşiyorlar. Varılmış olan bu ortak sonucun altında, marksist felsefenin bilinmeyişi yatmaktadır; marksizmin bir hazırlop kurallar topluluğu değil, kendi-içinde- yeniden- kendine-dönerek-kendini-durmadan-aşan bir metod ve düşünce olduğunun anlaşılmamış oluşu yatmaktadır. Estetler ve liberaller dışardan (marksizmin dışından); dogmatikler içerden (marksizmin içinde olduğunu sandıkları bir yerden) gelerek bu anlamama plânında birbirlerine ulaştıkları içindir ki, sonu gelmez tartışmalara girişiyorlar.

Zavallı Marksizm

Tarih ve sosyoloji alanında son on yıl içinde marksist düşüncenin gösterdiği gelişme ve yenilenme bu düşüncenin metodunun ve belli bir takım ilkelerinin geçersiz olduğunu göstermekten ne kadar uzaksa, sanat alanında aşılmış olan ve bugün hatalı yanları ortaya konan (bizde değil yine Batı'da) görüşler de bu düşüncenin ilkelerinin ve metodunun yanlış olduğunu ve herkesin ağzına geleni söylediği halde «ilerici» ya da «marksist» olduğunu iddia edebileceğini göstermekten o kadar uzaktır. Politika ve devrimci aksiyon alanında, her ülkenin kendi özel şartlarının mantıkî sonucu olan çok merkezli bir aksiyon platformunun kabul edilmesi ya da tarih ve sosyoloji alanlarında, toplumların klâsik marksist gelişme şemalarının içine yine marksist düşüncenin kaynaklarından derlenip yeniden değerlendirilmiş ekonomik ve sosyal yapıların eklenmesi (Sınıfsız-ilkel-Topluluk, Kölecilik, Derebeylik ve Kapitalizm gelişme şemasına Asya-tipi Üretim Tarzı'nın eklenmesi), tarih ya da sosyoloji alanında aklımıza her geleni söyleyerek bunun marksizme uygun düştüğünü iddia etmemize nasıl el vermiyorsa; sanat alanında geçici bir süre için ortaya çıkmış olan «dar» ve «katı» anlayışı eleştirme modasına kapılmamız ve ne idüğü belirsiz ve sadece ne-olmadığı belirmiş bir «sanat» anlayışı adına ortalığı velveleye vermemiz de aynı şekilde mümkün değildir. Hele mark-

sist sanat anlayışının, iç ve dış araştırmalarla (klâsik marksist düşünürlerin eserlerinin incelenmesi ve sanat olayının hem sosyolojik hem de estetik açıdan yeni baştan ve diyalektik bir birlik'e varmak amacıyla ele alınmasıyla) aşılamaya başladığı (yine Batı'da) bir çağda, esrarlı bir «sanat» kavramı altına sığınıp kimini yerme kimini övme hakkını kim veriyor bize? Birinci safhayı teşkil eden eleştirme, yani «dar» ve «katı» sanat anlayışının eleştirilmesi, gerçek sosyalist bir sanatın **ne-olduğunun** açıklanmasıyla tamamlanmalıdır. (Bu konuda Ernst Fischer'i anmamak mümkün değil.) Yani, haklı olan olumsuz safhadan (eleştirme safhasından) sonra, olumlu safhanın (sanat değerinin **ne-olduğunun** belirtilmesi safhasının) gelmesi gerekir. Marksizmin ebedî bir yakınma ve katkısız bir olumsuzluk (négativé) olmadığını; bir aşma (dépassement) olduğunu unutmamalıyız. Başka bir deyişle, «dar» ve «katı» sanat anlayışını eleştirmemizin haklı olması için, hem teorik çalışmaların yapılması, hem de ülkemiz sanatçılarının somut bir şekilde ve bilimsel metodla incelenmesine geçilmesi zorunludur. Elimizde, bu çeşit çalışmaları ilginç kılacak ve henüz dokunulmamışlığı içinde duran sanatçı tipleri ve sanat anlayışları vardır. Tek başına bir Divan Edebiyatı, marksist metodla incelemeyi bekleyen koskoca bir konudur. Ancak bu çeşit çalışmalardan sonra, ya da şimdilik yapabileceğimiz kısmî çalışmalara dayanarak (estetiği, sanat tarihinin ve sanat sosyolojisinin karşısına soyut bir şekilde dikmekten kaçınabilirsek), «sanat» sözünün içine yavaş yavaş gerçek ve somut bir anlam doldurabiliriz. Ve ancak o zaman, eleştirme ve değerlendirmelerimizin bir anlamı olabilir. Bu çeşit çalışmaların gerekliliği duyulmadan ve bütün bunlar yapılmadan, «sanat değeri»nden ya da «estetik»ten söz etmek, kendini marksist sanan bir insanı bile bilinçsiz ve gizli irrasyonalistlerin ve sanat kapkaççılarının yanında hiç farkına varmadan yer almak durumuna düşmekten kurtaramaz.

□

Marksist estetik, her ne kadar, sanatı «bilginin özel bir şekli» olarak tanımlamaktan vazgeçmiş ve bir «iş», herşeyden önce bir «yaratış», «insan» ile dünya arasındaki ilişkiyi kendine has şekilde dile getiren bir gerçeklik» olarak görmeye başlamış da olsa, bu estetiğin cevabını araştırdığı sorularda büyük

değişiklikler ortaya çıkmamıştır. Sanatın bütün evrenselliğine rağmen yine de sınıf-anlamı ve görevi taşıdığı; günlük politikaya katkıda bulunmasa bile, dünyanın değiştirilmesi anlamına gelen büyük politikaya katkıda bulunmak, hattâ sanatın görevinin bu katkıyı yapmak zorunda olduğunu kabul etmek, marksist düşüncenin en temel özelliklerinden biridir. Bundan ötürüdür ki, marksist estetiğin soruları, bu problemlerin nasıl çözülebileceği ile ilintili sorulardır. Bu soruların (ve buna benzer başka soruların) cevapları, daha geniş ve derin bir düşünce-temelinden kalkılarak verilmek zorundadır. Başka bir deyişle, bugün, sorular hemen hemen ayni kaldığı halde, marksizmin kendi kaynağına dönüş ve zenginleşme hareketinin yarattığı genişlemiş-düşünce-temeli üzerinde bu sorulara cevap verme görevi ortaya çıkmıştır. Marksist düşünür ve sanatçı (ve unutulmasın ki, hiç kimse marksist düşünür ya da sanatçı olmağa zorlanmamaktadır; bu, ancak kişinin bilincinden gelen bir iç belirlenmedir) bu sorulara cevap vermek durumunda olduğunu bir an bile hatırından çıkaramaz. Demek ki; sadece eleştirmek, ve bu ilk safhada, soyut ve duygusal anlam taşıyan kavramlara sarılarak, sorulara cevap verilebileceğini sanmak, hem kendini aldatmak, hem de başkalarını aldatmaya çalışmaktır.

Millet ve Eserlerin Kanı

Nâzım'ı zindanlarda çürütenler, şiirlerini, güzel elyazılarıyla not defterlerine geçirirlerdi. Kendi rütbelerinden kapıkulları arasında (yani yabancının, yani halkın bulunmadığı yerde), coşkunluğa kapıldıkları zaman ezbere okumaktan da geri kalmazlardı. Sormaya kalkışsanız, Nâzım'ı niçin beğendiklerini de kendilerince mantıkî bir temele oturtup açıklarlardı: «Büyük şairdir, sanatçıdır, ama kişiliği ve şahsî fikirleri bizi ilgilendirmez,» derlerdi... «Biz onun sadece şair yanını sever ve beğeniriz.» Aradan yıllar geçti; Doğu faşizminin yıllar boyunca hem kendisini, hem şiirlerini sürgün ettiği «söz sultanı» eserleriyle geri geldi. Türk şiirinin gerçek sahibi dönmüştü; istense de, istenmese de tartışmanın merkeziydi artık. Çeşitli sosyal olayların sonucu olarak resmî yasaklamalardan sıyrılmıştı ama, daha gizli ve geniş bir engellemeyle karşı karşıyaydı: «Nâzım bir mittir (efsanedir) ;sanat alanındaki başarısını kişisel serüvenine borçludur, yazdığı şiire değil» denildi bu sefer de... «Büyük şairdir ama kişiliği, serüvenleri ve fikirleri bizi ilgilendirmez», yani bun-

lar yanlıştır, batıldır diyenler onun şairliğini kabul ediyorlardı ama bir mit haline gelmiş olan yanını kabul etmiyorlardı; yıllar sonra mit haline gelmiş yanını kabul ettiler ama şairliğini kabul etmediler. Bu iki iddianın, temel bakımından ayni olduğu ve iddialardan herbirini teşkil eden çifte yargılarda (Nâzım şairdir, mit değildir/Nâzım mittir, şair değildir) sadece yüklemlerin (mahmullerin) yer değiştirmiş olduğu gözden kaçtı... Mit olmayı ve şair olmayı birbirinden ayırmanın mümkün olduğunu sanan köhne bir düşünce yatıyordu bu iddiaların altında. Şüphesiz ki, Nâzım ayni zamanda bir mittir. Ama yirminci yüzyılın bağrından çıkan iki üç mitten biri... «Mit» sözünü kolayca kullanmaya kalkışanların; önce «mit» kavramı, daha sonra, Nâzım gibi mit olmanın zorluğu, kolaylığı ve imkânı üzerinde düşünmelerini isterim. İlle de mit sözünü kullanacaklarsa (bence hiç gerekli değildir), «mit» haline gelmiş kişileri şöyle bir gözönüne getirmelerini de isterim. Mit var mitcik var... Nâzım da mit Nesimî de, ama Hâmid de mit, Nâzım da... Mit kelimesinin içinde, şişirilmiş ve sahte kıymetlerin yanısıra eserlerini kanlarıyla yazanlar ve hayatlarını eserleri kadar coşkunluk, düşündürme ve duygulandırma kaynağı haline getirmiş olanlar da var. Nietzsche'yi, Rimbaud'yu, Mayakovski'yi, Artaud'yu düşünelim. Kâzip şöhretler ilgilendirmez bizi; onların hakkından zaman gelir. Ama yukarda adlarını andığımız kimseler ve onların benzerleri, yani, hayatlarıyla eserlerini sınırsız bir çilenin, feragat'ın, cesaretin ve acının içinde eriterek yepyeni gerçekleri keşfeden ve herkesten önce sezdikleri bu gerçekleri insanoğlunun bilincine sanat aracılığı ile armağan edenler bizi ilgilendirir.

Çağımızın en belirgin manevî yanının, insan varlığının kaybolmuş birliğini; başka bir deyişle, insan varlığının tümlüğünü araştırmak olduğunu unutmayalım. Büyük yıkılma ve yeniden doğuş çağlarının eşiğinde, o çağlardan herbirinin özel şartlarıyla belirlenmiş ve şekillendirilmiş olarak daima ortaya çıkan bir özlem ve yöneliştir bu. Büyük sanatçılar, bu arayışı önce kendi varlıklarında sınayıp dile getirdikleri için ister istemez mitleşirler. Büyük sanatçı olmanın güçlüğü, bu anlamda mit olmanın güçlüğü ile bir ve ayni şeydir. Yoksa edebiyatımızda Nâzım gibi yüzlerce mitimiz olması gerekirdi. Ama söyledim: mit var, mitcik var... karıştırmayalım.

Diyelim ki, Nâzım bizim «mit» ihtiyacımızı karşılıyor; bundan ötürü onun sanat değerini değil de mit yanını görüyoruz. Di-

yelim ki biz «mit»e muhtaç bir ulusuz. Peki Sovyet halkları, peki Çin halkları, peki Güney Amerika halkları, peki Kübalılar, peki Vietnamlılar da mı mite muhtaç? Onlar da mı Nâzım'ın mit tarafını önemseyip, sanat değeri konusunda aldanıyorlar?

□

Şiir sanatını, (farkında olsunlar, olmasınlar) güçsüzlüklerinin, yakınmalarının, eksikliklerinin, soyut özlemlerinin, büyüklük-hayallerinin doyurulabileceği bir alan sananların şiiri, çağımızın şiiri değildir. Freud'un analizleri ışığında hemen çöküp dağılan, bohemlik ve ayyaşlık-özentilerinden türeyen; ya da atiyye bekleyen memur-şairlerin ve şiir ithalâtçılarının çırpıştırmalarından doğacağı sanılan şiir de çağımızın şiiri değildir. Çağımız, şairle şiirin birliğini isteyen bir çağdır. Şiirin şaire ve şairin şiire dönüştüğü bir çağdır. Bugünün okuru, şaire bakınca şiiri, şiire bakınca şairi görmek, algılamak (idrak etmek) istiyor. (Nitekim, ilerici aksiyon adamının ve ilerici düşünürün durumu da şairinkinden farklı değil.) Alınyazısının şiir ve şiirin alınyazısı haline getirilmesi: İşte üzerinde uzun uzun söz edilen haslık (authenticité)! Sartre'ın ünlü şiir tanımının anlamı: «Kaybeden kazanıyor!» Yani, yoluna bir hayat konulmadıkça şiirin kendini teslim etmeyişi... Hem de belli bir şekilde konulmayınca... Nâzım bu işi becerebilenlerden biridir. İsterseniz, hâlâ Nâzım «mit» tir deyin.

Nâzım ve Artaud

Doğmakta olan ama açıkça farkedilmeyen gerçekliğin dile getirilmesi büyük şiirin amacıdır. Ama bu gizli gerçeğe götüren yol içdenlikle, bilinçle, cesaretle bütün bir hayat kurban edilmeden bitirilemeyen bir yoldur. Bu açıdan ele alınınca büyük şiirin, soyut bir şekilde «toplumcu» ya da «ferdiyetçi» diye ayrılamayacağı ortaya çıkar. Şiirin öldürücü talebini yerine getiremeyenler, elde ettikleri başarıların niceliğine göre belli bir sıra içinde ve «küçük şairler» kategorisi içinde yer alırlar. Bazıları bu kategorinin de dışına düşebilir. Türk şiirinde, «küçük şairler» kavramının bir eleştirme aracı olarak kullanılmamış olması gerçekten esef edilecek bir şeydir ve çeşiti kargaşalıklara yol açmıştır. Oysa batılılar, «küçük şairleri» (Poètes Mineurs) ayrıca

inceler ve onlara ayrı antolojiler yaparlar. Bizim burada asıl söylemek istediğimiz küçük toplumcu şair ile bir büyük toplumcu şair arasındaki yakınlığın, bir büyük toplumcu şair ile bir büyük ferdiyetçi şair arasındaki yakınlıktan çok daha az olduğudur. Nitekim bu tesbitin tersi de doğrudur: Bir küçük ferdiyetçi şair ile bir büyük ferdiyetçi şair arasındaki şiirsel değer yakınlığı, bir büyük ferdiyetçi şair ile bir büyük toplumcu şair arasındaki şiirsel değer yakınlığından çok daha azdır. Yani sonuncular şiirsel değer bakımından birbirlerine daha yakındırlar. Burada, Valéry'nin şu ilgi çekici sözünü hatırlatmak isterim. Valéry, anlam olarak şöyle diyor: «Rimbaud'dan sonra Musset'den tad alınmaz.» Oysa Rimbaud da Musset de «ferdiyetçi» şairlerdir. (Rimbaud'nun Komün'le ilgili şiirleri onun kabaca da olsa «toplumcu» bir şair sayılabileceğini göstermez.) Oysa, Rimbaud'dan sonra Mayakovski, Neruda ya da Alberti okunur. Sonuncuların hepsi «toplumcu» şairler. Başka bir biçimde söylemek gerekirse, büyük şiirde, ağırlık noktaları nerede bulunursa bulunsun, ortak bir araştırma vardır diyebiliriz. Nitekim Artaud, Nâzım'a herhangi küçük bir «ferdiyetçi» şaire olduğundan çok daha yakındır ve Artaud'dan sonra Nâzım'dan tat almak imkânı vardır, ve vice versa. Evet, gerçeküstücülük serüvenine katılmış ve onu kendi özel yaratıcılığı ile zenginleştirerek, ilkelerine her zaman sadık kalmış ve yıllar sonra eski yol arkadaşlarını gerçeküstücülüğün ve tavizsiz bir yaşamanın gereklerine uyamadıkladı için genel bir toplantıda yermiş olan Artaud; «Yazı yazmak inceliktir!» diyen; «Temiz bırakın beni, temiz!» diye haykıran ve yaşayabilmesi için günde belli miktarda uyuşturucu madde alması gerektiğini resmî makamlara bildirerek hakaretler yağdıran Artaud; büyük şiirin gereklerini kendi açısından yerine getirmiş olduğu için, bu gerekleri bir başka açıdan yerine getirmiş olan Nâzım'a bütün «küçük şairler»den daha yakındır...

Yukarda söylenenler, büyük şiirin gereği gözönünde tutulmadan yapılmış olan «soyut toplumcu» ve «ferdiyetçi» şair ayırımına karşıdır. Bu gerek gözönünde tutulduktan sonra, yine de toplumcu ve ferdiyetçi şair ayrımının yapılabileceğini ve böyle bir ayrımın, üzerinde düşünülmesi gerekli bir problem olduğunu unutmuş değilim. Ne var ki, bu problem yazımızın konusu dışında kalıyor. Bundan ötürü, «Nâzım'da ferdiyetçilik» konusuna kısaca değinerek, bu notları sona erdireceğim. Bizim toplum ve sanat geleneğimiz açısından ele alınınca, Nâzım'ın kişi-

lğiinde somut bir şekilde ortaya çıkan ve şiirinde dile gelen toplumcu-ferdiyetçiliği, şaşırtıcı bir biçimde belirir. Klâsik Türk toplumunda ve kök bakımından bu toplum ile büyük bir fark göstermeyen bugünkü toplumumuzda (kök bakımından derken, politik alanda gerçekleşmiş olan şekli değişikliklerin ekonomik ve sosyal bünyede niteliksel değişiklikler gerçekleştirmemiş olmaklığını kastediyorum). Batı anlamında bir ferdiyet kategorisinden söz etmek imkânsızdır. Batı anlamında ferdiyet, sanayi kapitalizmini doğurmuş olan ülkelerde görülen bir gelişme aşamasıdır. (Marx, İntroduction Générale à la Critique de l'Economie Politique. Pléiade, Oeuvres Economiques, T.I, s. 236). Çağdaş hayatımıza şöyle bir bakmak, Batı kapitalizmi ve emperyalizminin bunca etkisinin bile, bizde Batı anlamında ferdiyetler yetiştirmemiş olduğunu açıkça görmeğe yeter. Nitekim sanat dünyamızda, Batı ferdiyetçiliğinin taklit edildiğinden bu yana ne bir Baudelaire, ne de bir Rimbaud yetişmiştir bizde. En koyu ferdiyetçiler arasında intihar etmiş tek önemli sanatçı ya da edebiyatçının bulunmayışı, bu açıdan hem şaşırtıcı, hem düşündürüşü bir olaydır. (Beşir Fuat gibi toplumcu denebilecek bir yazarın intihar etmiş olması ise, paradoksal bir durum gibi görünmektedir.) Sanatçı, daha çok, klâsik devlet-kapısı-adamı olmaktan kurtulamamıştır. Bu, onun «göbek bağının» henüz toplumdan tam anlamıyla kopmamış olduğunu ve kapitalizm-öncesi bir sosyal ilişkiler ya da kalıntılar içinde yaşadığını gösterir. Eski dünyasını kaybetmiş ama yeni dünyasını bulamamış ve bu yeni dünyanın bulunması için harcanması şart olan gayret ve zahmeti gösterememiştir. Dünyanın objektif gidişine uygun şaşmaz bir bilinç, bu bilinci gerçekleştirecek ve alınyazısı haline getirebilecek bir direnç ve cesaret ve bütün bunları sanatın diline dökecek dehanın bu şartlar içinde ortaya çıkışının güçlüğü, hem ferd olmanın, hem de büyük sanat yapmanın güçlüğünü açıklamaktadır bize. Eski ferdiyet yaşantılarını yeni bir ferdiyetin potasında eritmenin ne kadar güç olduğunu da göstermektedir. Bu inanılmaz iş, Nâzım tarafından yapılmıştır. Bundan ötürü «Nâzım ayni zamanda en büyük ferdiyetçi Türk şairidir» demek, paradoksal gibi görünse de, yanlış değildir. Şüphesiz bu ferdiyetçilik, daha yüksek bir aşama safhası yani daha yüksek bir uğrak (moment) içinde eritilmiş ve bütünsel (total) insana yönelmiş bir toplumcu-ferdiyetçiliktir. Üzerinde uzun uzun durulması ve analiz edilmesi gereken nokta da budur.

D. A.

NÂZIM HİKMET'E

Topraksız, sabansız,
Sapsız somunsuz ırgatların,
Feryadını duyduk senden!...
Gücünü sonuna dek tüketen emek kurbanlarının,
Yâdını duyduk senden!...
Senden öğrendik, sevmeği
İNSANI...
Aydınlığın... Geleceğin,
Sömürülmeden yaşamanın tadını,
Senden duyduk...
SEN!... Boylu boyunca bir destansın,
Kurtuluş destanımız!...
Aç ve çıplak yavrusunu bağrına basan,
Analar gibi şefkatli,
Mikelânj, Bethoven, Sinan gibi heybetli,
HALK gibi kuvvetli
Bir şehnamesin.
Sakaryalar, Dumlular...
Olanca kudret ve ihtişamı ile
Çağlıyor sesinde
Sen dünyanın kurtuluşunu istiyorsun,
Dünya senin kurtuluşun peşinde...

NÂZIM NÂZIM

Suç çağında suçsuzluğa katlananları
Ben şairim, nasıl bağışlarım
Gül değse incinen bu yürek
Yandı bir başka biçimde Nâzım Nâzım

Tavus tüylerine şiir dizdiler
Can gözüyle baktım ayağını gördüm
Yani çirkinliği gördüm, yani cüceliği gördüm
Ömrümde kişiye şiir yazmadım

Nâzım Nâzım

Yurdunu satanın adını anmam
Hayına hırsıza yok sözüm
Duydum ki dünyayı aşıyorlar
Yadellerin yiğitleri, dal boyluları
Ne sağcı oldular ne solcu
Beni aşsın diye doğurduklarım
Bir kez daha yandık, bir kez daha yandım

Nâzım Nâzım

Her bilgi bir yeni burjuva
Her üst okul birkaç kuru başı çekip çıkarmaya
Ne alçalma bir lokma bir çul için
Bir yol bulup kurtulan kurtulana
Ittin sınıfını rahatını, düştün mapusa yokluğa
Bey soylum paşa soylum güzel emekçim

Nâzım Nâzım

Ülkende şiirlerin dolanıyor
Kavgan içten içe sürüp dayanıyor
Uzak mezarında bir kırmızı karanfil
Ne denli tutsam kendimi
Usul usul bir yerlerim kanıyor
Sonsuz gurbetçim, koca şairim

Nâzım Nâzım

Suç çağında suçsuzluğa katlananları
Ben şairim, nasıl bağışlarım
Gül değse incinen bu yürek
Yandı bir başka biçimde Nâzım Nâzım

NÂZIM'A

Diyorlar ki Nâzım öldü
şu kadar da yıl geçti aradan
belki sen bile öyle sanıyorsun 63 haziranından beri
oysa her gün görüyorum ben seni
fotoğrafın başucumda
aklımda şiirlerin
ezberlenmeyen ama bir tortu gibi çöken yüreğimize
ve bir sevgi sözüyle
bir umut sözüyle
bir gülümsemeyle
bir düşüncenin hiç bir iz bırakmadan geçişiyle
aklımızdan
yani hayatın bütün kıpırtılarında
solgun bir yaprağın düşmesi gibi
bakınca gökyüzünü görmemiz gibi
kendimizi sömürerek kazandığımız bir şey gibi
hatırlanan şiirlerin
türkiye'nde de basılıyor artık onların bazıları
vitrinlerde afişler gibi duruyor
ama yine de yapmadıkları kalmıyor senin adını
ananlarla, yazını basanlara
mahkemeye verildiğin de oluyor hâlâ

o zaman çıkıyorsun Moskova'daki kabrinden uğruyorsun Üsküdar'a ve Piraye'nin yakasını hiç bırakmayan hüzünle doldurup evini dikiliyorsun hâkimlerin karşısına hâkimler bakıyor ki sen bir ceviz ağacısın Gülhane Parkında
ve senin uğultundur işçilerin yürürken çıkardığı uğultu
cılız bir rüzgâr olarak fabrikalardan ve kenar mahallelerden çıkıp sokakları hızla geçtikten sonra caddelerdeki barikatlara çarpan ve onları yıkan ve üzerlerinden aşarak bir fırtına hâlinde meydanlarda patlayan
ve kendisinden başka hiçbir şey duyurmayan o uğultu
senin uğultun
senin şiirlerin uğultusu

Sen ki yüreğini yer, yedirirdin
kanınla yazardın şiirlerini
şimdi zamanımızın söz cambazları
kerrat cetveline göre döşüyor kelimeleri
niye şaştın Nâzım Kardeş
hani şaşkınlık alabildiğine gençti
ve bırakıp gitmişti seni
hele şaşma, sıkı dur, daha diyeceklerim var sana
senin Memet pazara sürüyor bütün bu hafiflikleri
ve yayımlamadı işçiler kurşuna kurşunla cevap verinceye kadar
ne Rıfat Ilgaz'ı, ne Ahmed Arif'i
Ceyhun Atuf'la Hasan Hüseyin'i ne de

Oğullarından hayır yok sana
Ödipus'un biri çıktı senin öteki Memet
veryansın ediyor babasına
kimilerinin yüreğini ısıtan
yakıp kül eden kimilerini
insanlığın o büyük ateşi

şiirlerini bile anlamadığı belli

Anlamadı bizim bazı şairler de
yüreğinle yaktığın ateşi
kurdun ateşe baktığı gibi baktılar sana
çakalın ateşe baktığı gibi
korku ve hayranlıkla baktılar

Hiç bir zaman harlamadı onların çakaralmaz yüreği

Şimdi diyorlar ki Nâzım öldü
oysa daha demin yoklayıp yüreğimi
verdin bana
Şevçenko'dan aldığın kalemi

USTAM NÂZIM HİKMET

Hayallenir
Kanadı kırık bir kuş yüzünden ağlamaklı
Hayallenir kolaycacık
Kocaman kafesin seyrek çıtırtıları
Ustam kafesteki kuşları ne de çok sever
Lâkin bir seher vakti incecikten
Cömert bir halkın kara somunuyla karnı tok sırtı pek
Hür bir kuşun şakıdığı
Bir seher vakti incecikten
Ustam helecandan boğulur
Kuş hâlâ söyler türküsünü
Türküsü tomurcuk misali
Umut verir
Kuş türkü söyler, Ustam kahrolur

Bir odanın birinde hayallenir
Ezbere bir şiir söylersin asla hor görülmez
Parmakların arasında kokulu bir de sigara
Zira Ustam bir okumuş, bir efendi
Hep pırlanta şairler olsun ister çevresinde
—Hayallenir seyrek çatırtıları kocaman kafesinin—
Eninde sonunda on iki yıl
Böylece kanına girecek Nâzım'ın
Zindan'ın ufacık ateşinde.

On ayak demir, on ayak duvar
Ne olursa olsun, neylesin
Bir türkü nihayet bir türküdür
Ve hangi tomurcuktan
İlkbahar gelir de bir çiçek sürmez
Elini çabuk tut sen de Ustam
Kırmızı karanfillerden tacıyla ilkbahar
Senin de mukaddes katilin
Olmasın.

AY ÜZERİNE AÇIKLAMALAR

I

Ağır bir gül gibi bırakıp ağırlığını
Yeryüzü çizgisinde duran ay
Bulutlara değince hızlanıverdi
Nâzım Hikmet'in küçük küçük adımları ile. Hız
Siyah beyaz bir resimdir hep.
Ve ay bulutları geçtikçe
Bulutları geçtikçe, bulutları geçtikçe
Bulutları geçtikçe hızlanıyor
Şimdi saksının içinde.

3 HAZİRAN 1963

nâzım hikmet,

ağabeyim;

mangalyürek, ateşyürek, koryürek
toprağımızın en soylu ürünü
şiirimizin alın teri, yüz akı
seninle sevdim yazmayı, okumayı
senden öğrendim düşünmeyi ve sevmeyi
bilincim seninle aydınlık
dilim şiirlerinle güzel
sen en güzel sesisin türkçemin
en erkek, en halklı, en soylu...

nâzım hikmet,

ağabeyim;

mangalyürek, ateşyürek, koryürek
yüreğini emekçinin davasına verdin
bütün umudun, kederin ve derdin
«ulu kurtuluş düşü» üzerineydi memleketinin
her düşünen, duyan ve duyuran gibi
düşmanların çoktu —hâlâ da var—

vatan satıcılarından, hokkabazlardan, patronlardan
yattın on üç yıl inanmışlığın iç rahatlığıyle
yosunlu taş blokların ve demir pencerelerin ardında
sevdin yine yaşamayı ve insanları

nâzım hikmet,

ağabeyim;

mangalyürek, ateşyürek, koryürek
kalbini bir elma gibi soyup vermek isterken halkına
taş ve betonla ördüler seni
yurt özlemi damarlarını tıkayan bir çığ oldu
yüreğine yürüyen o kor parçası yüreğine
karlı bir Moskova gecesinde
yığılıp kaldın ansızın
kapının ardına sessizce
herkesten başka sevdin sevdiklerini
yurdundan ve toprağından
çok sevdiğin çınarlarından
ve büyük Istanbul'undan uzakta öldün
ama —yalnızca öldün—

NÂZIM HİKMET'İ SEVENLERİN TÜRKÜSÜ

Portakal bahçeleri incir ağaçları bağlar
Besledikleri bir meyva gibi tanıyor onu
Hüzünlü bozkır güler yüzlü yayla
Yalnızlık çeken fabrikalar tanıyor onu
Kurtuluşu yaşamış yaşlılar tanıyor
İnanmış gençler tanıyor
Yeni doğan çocuklar da tanıyacak onu

O büyük bir sestir
Nerden bakarsan bak
Yaz göklerine benzer
Görünür halk
Ve yeryüzü halkları
Durmadan yanan bir ateş gibi
Hep aynı anadan doğmuş bir kardeş gibi
Dönmüş dolaşmış dünyayı

Kübalı delikanlı
Habeşli delikanlı
Şeyh Bedrettin
Ve koca Anadolu
Dönmüş dolaşmış dünyayı

Hiç eksilmiyoruz
Kararımız kesin

Gücümüz tamdır
Daha gür daha gelişmiş sesler üretmek
Türkiye'nin yeni hayatını beklemek
Hepimizin özlediği eşsiz bir bahardır

Bahardır gülüm
Bahçemde sevinç var
Kar çekildi dağlara
Söyle gelsin kuşlar

Ben kuyu başındayım
El süremem onlara
Çekeceğim kovadan
Bir tas su ver kuşlara

Bahardır gülüm
Ülkemde sevinç var
Kimseler bozmadan havayı
Söyle gelsin ırgatlar
Söyle gelsin işçiler köylüler
Bütün yoksullar

Ben onların başındayım
El sürdürmem asla
Süregelen kavgadan
Bir haber ilet dünyadaki dostlara
Çınlayan yüreklere
Çalışan bedenlere
Işıyan kafalara de ki

Biz Nâzım Hikmet'i Türkiye'de okuyoruz
Karadeniz toprağına benziyor şiirleri

Bir uçtan bir uca okuyoruz
Gönlümüzün yasını dindirmek için
Umutsuzluğun lâmbasını söndürmek için
Uzaktan el ediyor öfkemiz
Onun bıçağını keskin tutmak için
Bugün yarın öbür gün
Ve bütün bir gelecekte
Şiirlerle örtülecek üstümüz
Namuslu bir yürekle

ŞÂİRİ ANLAMAYAN MA'ŞERİNE

«Nâzım Hikmet'e»

Dinledi vecd ile yalçın kayalar, ummanlar,
Bir sana etmedi te'sir nevâyı udum:
Yağmurun münkalip oldu acı göz yaşlarına:
Ölü bir ufk üzerinde dolaşan bir bulutum.

DÖRTLÜK

Çırak durdum yanında memleketimin
İnancımın halkımın hürriyetimin
Türküler deniz gökyüzü
Bir de Nâzım Hikmet'in

FERHAT'IN KAZMASI DÜŞMEZ ELİNDEN

Bizim Anadolu'muz var ya Erzurum Yaylası Palandöken ler Ağrı Çukurovamız
Aklıma düşünce öyle bir seviniyor öyle bir seviniyorum ki,
Bizim çetin halkımız
Çanakkale Kurtuluş Savaşımız
Şeyh Bedrettin Pir Sultan Nâzım Hikmet
Aklıma düşünce öyle bir seviniyor öyle bir seviniyorum ki
Kızılırmak Yeşilırmak Dicle Fırat
Bütün öteki akarsular
Hep birlikte akıyorlar akıyorlar akıyorlar
Aklıma düşünce öyle bir seviniyor öyle bir seviniyorum ki

BIR GÜNÜN GECIKEN AÇIKLANMASI

Asım Akşar'a

Bir bendim başkası yoktu sanki
Utancımdan
Diyemedim kimselere
Belki o da değil
Belki incitirim diye
İncitirim diye saklımda duran
Bir çocukluk anım gibi

Yağmurlu bir karanlıktan eli elimde
Evimize dönerken düşünüyordum
«Akşam güneşi gibi bize emanet» ti
Kötü bir şey vardı bu sözde ama
Anlıyamadım ne demekti
«AKIYORDU SU» şiiri ne güzel
Benzemiyor kitaptakilere
Ağabeyim niçin sakladı benden
Yazan neden mapus
Adı Nâzım Hikmet'ti

Ayağı mı burkuldu ne oldu birden
Can dostum sevdam sevgilim
Kapaklandı yüzükoyun
Uzandı boylu boyunca
«Anacık Anacık Anacık
N'olur kalk şöyle doğrul»
Bir o yana bir bu yana
Uçtum kondum serçe gibi
Zoru zoruna doğruldu

Dayandı kaldı omzuma
Ak elleri kara çamur
Çamurdan sızıyor kan
Bakamadım gözlerine
Bilmem ağladı mı ki
Şimdi ne desem yalan
Kimbilir belki

Belki de arkadaşlar o gece
Adadım kendimi erkekçe
Adadım için için
Yoksul onuru yerden kaldırmak için
Didinmeye ölene dek
Çılgın
Yırtıcı
İnatçı

Bir de Erzurum
Palandökenlerden savrulan kar
Yaylaya çöken soğuk
Saklıysa nasıl
Nasıl ciğerimde solda
Duyurursa kendini ara sıra
Bıçak ucu
Diken
Apansız irkilirsem
İrkildim öyle özgürlükten

Bir gün açıldı demir kapı
Dışardayım
Kapandı
Dikildim durdum
Güneş vurdu gözlerime

Yumdum gözlerimi
Kavganın şarkısından yürüyen sevinç
Çekti ayağını
Bir o yana bir bu yana
Uçtu kondu bir serçe

«Çocuklar bugün de kıpkızıl açız/Söz veriyorum yarın
Çocuklar gazımız yok/Ama ortalık ay aydın
Çocuklar bu bayram da böyle geçsin/Daha çok bayramlar var
Çocuklar kaç parça olayım/Babanız bir şey bırakmadı/Varlıklı değildi
Çocuklar tutunacak bir dalımız yok/Yok bir el uzatanımız»

Akşam güneşi gibi bize emanetti
Aradan yıllar yıllar yıllar geçti
Ona, hiçbir yere doğru yürüyordum
Duyurdu kendini Erzurum
Bıçak ucu
Diken
Apansız irkildim özgürlükten
Geri geri gitti ayaklarım

Açıklarım

NÂZIM'I DÜŞÜNÜRKEN

Ilk güller, leylaklar, fuller ve lâleler
Kışın dondurduğu insan düşlerinin yanıbaşında
Vermekteler yine konserlerini
Güzelliğin sessiz savaşında.

Bir saraydan ayırt edilmez şimdi gecekondum
Ben, bahçesinde unutulmuş şiir sultanı.
Ne yazık çürümekte toprakta Nâzım
Bu güzel doğanın eşsiz çocuğu
O şiirin insana benzer vatanı,
Gurbetlerde gitti gideli
Mutlu şiir söylemeğe varmıyor ağzım.

Çiçekler onun mezarında açmağa lâyık,
O, uykuya vardı şiirleri ayık.
Ilk güller, fuller, zambaklar, lâleler,
Gidin, mezarına gidin onun,
Bir köşeciğindedir Moskova'nın.
Yurt özleminden bir avuç kül
Yatmakta altında soğuk taşların,
Ah, o şairler şairi insan
Bir yaban lâlesi bile koklayamaz artık
En tatsızını bile yiyemez aşların.

GÜZ MÜZİĞİ

Bugün bir başka müzik güzün çaldığı
Böyle çalmazdı eskiden
Böyle olgun değildi rüzgâr
Felsefe bilmezdi bu kadar
Bu kerte şiirden anlamazdı.
Beethoven'i nerden bilecekti
Chopin'i nerden bilecek?
Böyle derin değildi
Denizin söylediği
Issız ovaların
Ve son münzevi kuşun dediği.
Böyle çok değildi vaktiyle
Delikanlı şairin bilmediği.
Böyle kaatil görmezdi tanyeri
Darağacında rüzgârın salladığı yağlı ilmiği!
Rüzgârın sayfaları arasında yitip gitmiş şairin kimliği.
Senden daha az mı benim acım
Yüzlerce yıl inkâr edilmiş Ronsard?
Seninkinden daha mı az
Benim yalnızlığım, Nâzım?
Vatanımdayım ama ekmeğim yak,
Vatanımdayım ama kilitlenmiş ağzım?

NÂZIM HIKMET'E AĞIT

Okuduk yazdı o sabah sevinçle bütün gazeteler
Nâzım Hikmet de bu dünyada ölürmüş meğer.
Bu sahipsiz, güzel yurdun o büyük çocuğu
Yaptı anayurdundan uzakta son yolculuğu.
Kapandı üstüne altın kapıları aydınlığın.
Okunacak dünya durdukça şiirleri yığın yığın.

Ne yazık, sarı saçlarına çökmeden henüz kış
Uzaklaşmadan o yürek gençlik ülkesinden henüz bir karış
Azrail denen bıçkının demir kanatları
Çarpıp kırdı dövüş türküsünü cennet tatları
Arasına katan sanat devinin con kristalini,
Onda uzatmıştı şiir kahramanlığı doğru elini:
«Uzaktan tanırdın onu sarı arslan saçlarından»
Şiir çağıl çağıl akardı avuçlarından.

Gitti ölümsüzlüğe doğru bir altın meşale yakarak,
Gitti ardında gönül yaşlarından ırmaklar bırakarak.
Gitti o elleri öpülesi dost ve insan Nâzım
Gitti konuşamadım bir zaman kilitlendi ağzım.

İçten ağlamanın da kahredici bir güzelliği var
İnsan ömründe ancak böyle bir iki kez ağlar.

Bir büyüklük, bir mutluluk ölür ağlar insan.
Nâzım, bugün ancak birkaç kişi ağladık ardından
İnan ol, bir gün anacak seni bütün Türk ulusu,
Haykıracak adını yürekler dolusu.

O sarışın apollon benim dostum, arkadaşımdı
Onun büyük gözyaşları benim de gözyaşımdı.
Mezara sığar mı o güzel insan aklım şaşar
Ben sanırdım ki o yeryüzünde mahşere dek yaşar.
Şiirle dolu o baş o yürek toprak mı olacak?
Gökyüzü gibi masmavi bir şiir meydanında ancak.
Kocaman kanatlariyle volta vuracak o şiir devi
Nasıl söndü göz açıp kapayıncaya dek bir saman alevi
Gibi ömrünü harcadığı insan okyanusunda.
Görmedik, bilmedik, gitmiş bir cenaze otosunda,
Kafasında Türkiye'nin uzak ışıklı panoraması,

Kocaman şair yüreği üzerinde özlemin kaması.
Felek onu tutup kodukça mapusaneden mapusaneye
Onun şiiri yükselir, sevgisi artardı insana her saniye.
Şiiri yemiş gibi kolayca devşirirdi dallarından
Şiir okumamışlara tattırırdı sanatın ballarından.
Yelken kanatlı bir albatrostu o şirin okyanusunda
Kırk yıl dövüştü durdu zulmün kaosunda.
Ekmeğimizi çalanlar hep düşmandı ona,
Sövüp durdular kırk yıl ona ve sanatına.
Mavi gözlerinin şiirle yıkanmış o çocuk bakışı
İnsanın yazgısına ağlayan iki damla gözyaşı
Gibi parlardı hapislik günlerinin gecesinde,
Oturup yıllar yılı Bursa mapusanesinin penceresinde.
Doğanın güzelliğine, yıldızların uzaklığına özlemle
baktı,
Ah, o güneş altında gezen özgürlük ne sıcaktı.

Bu mutsuz ülkede milyonda bir kişiye gülümseyen
deha
Bir konuk gibiydi onun sarı kıvırcık saçlı başında.
Düşmanları oh çekti, bütün dostları çektiler ah,
Nasıl inanılmaz bir şeydi nasıl uyanınca bir sabah
Gördük, yazmış kahpe gazeteler önemsiz yerlerinde
ufacık ufacık
Bir ölümsüz daha ölmüştü, apıştık kaldık.

SORGUDA

İlerlemiş bir saatinde gecenin
Sorgudayım
Uykusuz ve yorgunum
Karanlık, sidik kokan
Bir mahzende geçiyor günlerim
Suçluyum Nâzım'ı okumaktan
Emperyalizme karşı olmaktan
Halkımı sevmekten

Soruyorlar
Söylüyorum budur suçlarım
Biri bir tokat savuruyor yüzüme
Biri bir tekme
Ama ben devam ediyorum yine
Suçlarımı sayıp dökmeğe

Tarlalarda ekip biçenlerin
Fabrikalarda dokuyanların
Tütün yolunda tükenip gidenlerin
Dostuyum
Düşmanıyım onları sömürenlerin
Ve bilmiyorum ne ad veriyorsunuz

Bütün bunlara
«Müesses nizamı yıkmak mı»
«Bir sınıfı bir sınıfa düşürmek mi»
Ama bir şey var çok iyi biliyorum
Yüzyıllardır değişmemiş bir gerçek
Fakat değişecek.

DOSTUM NÂZIM HİKMET'E

Dostumdur Nâzım Hikmet benim ortaklaşa dostumuz
Çığlığın ve usarenin
Ve gözlerinin kuyusundan geceleyin
Harikalar kömürünü sökmek için
Derinlere inen madencinin dostu
Ve damarlar rıhtımlar uzunluğunca
Yüreğini asrın gabya direğine çekmiş
Tahmil-tahliye işçisinin dostu
Ve dostum grev yapıyorsa denizler yüzünde
Ölüm kımıldadığı için ve senin içindir
Elinde demetlerle yüklü bir tırmık
Bir köylü uyanırsa eğer
Güneşin değişmeleri ortasında toprağın fethi için
Senin içindir
Senin için taranır sevgilim
Gölgesi tacımdır seherimdir benim
Sen bilirsin ki çünkü her şey değişmektedir
Dünkü kurşunlar yarın altın olacak
Nâzım Hikmet senin için düşünülmüştür
Silâhca ve şarkıca insanların zaferi
. . . . . .
Kimsecikler hür değildir
Nâzım Hikmet'in gözleri böyle lehimli durdukça

Sesi bir çukurdan bir inci gibi çıktıkça
. . . . . .
Nâzım Hikmet bize döner bir gün elbet
Aramızda türküler söyler, hür
Yaraları aydınlatır bizleri
İnsanların cümlesine şeref veren
Bir dost bir şâir bir adam.

AMERİKA'DAN SEVGİLERLE

Karşılama

Sevgi insanlara vergidir
Büyür okyanuslarla azalacakken
Bir yüreği sıcak tutmak avucunda
Aylarca
Ayrılıkları düşün

Sevgi mutluluklardan büyüktür
Kız gibi bir arabayı sürmek
Altı kollu caddelerde son hızla
Sevginin kapısı kapalı
Amerika'yı düşün

Sevgi insanlardan güçlüdür
Yığılıp kalır yollarda soluğu tükenenler
Bu rüzgâr ne kadar artırsa hızını
Ağaçlar dayanamaz o öyle durur
Masalları düşün

Hapisler sevgiden küçüktür
Gözüyaşlı üçgünlük ağustos böcekleri bilmez
Ya da ufacık karıncalar - ezmeğe acırsın
Bir ada gibi ıssız ve soğuk tek başına
Birden sıcak bir el avucunda
Nâzım'ı düşün.

MOSKOVA'DA BİR DUVAR

Moskova'da bir duvar
Radi Fiş'in evinde
duvarda fotoğraflarımız var
dizmiş bizi berber aynası süsler gibi
yanyana, başbaşa, içiçe
sen'li ben'li o'lu
bakıp duruyoruz fotoğraflardan
kimimiz sağ kimimiz ölü.
İşte Nâzım, Sabahattin, Orhan Veli, Orhan Kemal
Nevzat da burda, Yaşar, Dağlarca, ve Aziz de
kalımsızlığımız belli
ve de sırası yok bu işin ama
Orhan Kemal'den sonra galiba
gidiş sırası bizde.

Oysa bir öğüdü var ki Nâzım'ın
türküleşmiş dilimizde:
— Hiç ölünmiyecek gibi yaşanacak!
Yaşıyoruz biz de Radi'nin duvarında cümbür cemaat
ve çalışıyoruz elbirliğiyle
«düşmana inat».

işte çift sürüyor duvarda
ay boynuzlu arık öküzleri Balaban'ın
sürüyor ağa toprağını
ve bir kol geçiyor resimlerimiz üzerinden çaprazlama
şöyle palamar bilekli bir kol
bileğin ucunda bir topuz yumruk
yumruğun ucunda nah şöyle bir başparmak
— herhalde Mayakovski'ninki —
ve bu parmak dayanıyor
bir kurukafanın ta burnuna
dedim ki bu neyin izdüşümü hey Radi
dedi ölüme meydan okumak denir buna.

Hizaya gelmiş değiliz fotoğraflarımızda
duvarda boy sırası kime lâzım
ama saygıda kusur etmemiş dizerken Radi
işte kolbaşımız Nâzım
değil mi ki odur kavgada yoldaşımız
ve sanat mangasında onbaşımız
yâni bizde tüm ezilenlerin
kerpiç duvar diplerinde kurşuna dizilenlerin
özlem türküsünün ozanı
sanki almamış da onu 63'ün Haziranı
sanki o gün düşmemiş gibi ölü
Ferhat olmuş dersin Demirdağ'da yiğidim
elinde kalem ki yarım batmanlık külünk
ve ağzında kankırmızı dağ gülü.

Radi'nin duvarında
geçit resmi yapar gibidir
Türkiye'li bir «acılı kuşak»
Mehmed Kemal'den geçip Metin Eloğlu'ya dek
ve hiçbirimiz poz vermiş değiliz özenerek
— Balaban'ın öküzleri de dahil —

her birimiz nasılsak öyleyiz yine
bakıp duruyoruz bir ağlamaklı bir güleç
dost yüzüne Radi'nin
ve Valda bacımızın balgömeci gözlerine.

Radi'nin duvarında biz
duvarın önünde onun yazı masası
ve yazı makinası
— daha doğrusu mitralyözü —
gece gündüz ateş üzre takır takır
yıllardır çalışırız beraber
birimiz bırakıp birimiz alarak sözü
Radi de bizim öykümüzü yazmaktadır.

Ve delmiş değilsek de biz daha Demirdağ'ı
beklese de Arzen şehirlerimiz hâlâ susuz
bu işi elbet bir gün oğullarımız
ve öykümüzü de Radi ille tamamlar
o güne dek kâğıdına bazan kendi gözyaşı
bazan da duvardan birimizin kanı damlar.

NÂZIM HİKMET'E

Kendi duvarların nasıl tutamadıysa kelimelerini,
bizim duvarlarımız da tutamadı, kardeşim,
kelimelerin buldu bizi
O gün cezaevinde geldi yanıma
pek iyi bildiğin cezaevi fısıltısıyla,
o ince yazar, Albert Maltz...
Hayatı anlatan şeyler söylemekti onun suçu da,
barışı, umudu, özlenen şeyleri...
hür olduğunu söyledi bana.
Hür, dedi, Nâzım Hikmet hür artık,
hürlük içinde dolaşıyor kendi ülkesinde,
açık alınla bağırıyor, türkülerini bütün insanlar için.
Nasıl anlatırım dostum, yoldaşım, kardeşim,
hiç görmediğim ama çok yakından bildiğim,
başımın üstünde tuttuğum kardeşim benim...
nasıl anlatırım bunun anlamını sana?
O anda biz de kurtulmuştuk çünkü.
Çünkü seninki gibi bir türkü tutturmuştu benim kalbim de,
kimseyi senin kadar yakından tanımadım,
senin kadar, senin gibiler, bizim gibiler kadar,
ulusların üstünde bir kardeşlik kuran;

bir de bizi susturacaklarını sanıyorlar,
suspus edeceklerini duvarların ardında.
Senin uğruna ufak bir tokat atmıştık bir zamanlar,
ama sen oldun bizi kurtaran
ülkenden beş mil ötedeki bir ülkenin iki yazarını,
kötülerin kötü işler çevirdikleri bir ülkenin,
hürriyetin utançla başını eğdiği bir ülkenin,
ama uyanacak bir ülkenin yazarlarını.
Sen kurtulunca anladık biz
kısa süresini kendi duvarlarımızın,
soytarıların, yılışık katillerin kurduğu duvarların;
ışığa, zafere giden yolda kısa bir süredir bu...
ama bunları anlatmanın ne gereği var,
sen zaten biliyorsun yüreğimizin türkülerini!

ZİNCİRLEME RUBAİLER

I.

düşünceli sevda çiçekleri hangi uzak ölülerin
dudaklarıyla uzattıkları
buğulu camlar gibi serin
ölümlü insanın ölümsüzlüğü derinliğinde yatan
hayyâm'dan nâzım hikmet'e
yazılmış bütün rubaîlerin

40 KARANLIĞI

ne haydut bir akşamdı ağır nargilelerle
belki bâki'den kopup gelmiş osmanlı redifler
nasıl sislendirirdi gönlümüzü
yorgun bir kederle

ne haydut bir akşamdı
nâzım hapiste, dinamo sürgün
bir o şiir kalmıştı hani/gazâlî'den rubailerle
yalnızlıklar kesince önümüzü
kara zından ağızları gibi
büsbütün

ne haydut bir akşamdı
haydutlardan da beter
yıldızlar bozmuştu gökyüzünü
yemyeşil gürültülerle
uzakta bir köpek dağılıyordu
toprakta sürgünlerin ürkekliği
bardakta sosyalist karanfiller

ne haydut bir akşamdı
ne kadar da karanlık
kilitlenmişti ellerimiz görünmez kelepçelerle
meyhaneler gözaltında
rakılar zehirli
kadehler kırılmıştı artık

PEŞREMBE, SABAHA KARŞI

Bulutlarla gizli bir dostluğun varmış
hiç dikkat etmemişsin
nedendir bilmezsin
onlar dolu rüzgârlarda dolaşırlarmış
sen özgürlüğünü geliştirirmişsin
nedendir bilmezsin

birden çekip alınca hepsini başının üstünden
kimin olduğunu bilmediğin uğursuz eller
sağın soluna karışır
yankılı bir boşluğa düşersin
nedendir bilmezsin

onlar ekmeği tutsalar parmak uçlarındaki kan
dört duvar içinde misin büsbütün kimsesizsin

ağzın kahırdan tabanca ağızlarına döner
görünmez bir tetiği yoklar durur ellerin
nedendir bilmezsin

burnunda mithat paşa'nın gözlükleri
namık kemal büyür sakalların suratında
fosforlu arılar gibi vızır vızır
gelir mısra sonlarını bulur
erkek kafiyeleri nâzım hikmet'in
nedendir bilmezsin

çamlıca'da köşk yanaştı akşam üstüne
sarı yeşil bir tramvay üsküdar'a doğru
bütün meyhaneler bir kalemde yıkılır
låternalar susar elinde kalır kadehin
nedendir bilmezsin

sanki sokaklarda ittihatçı namluları
sanki geceyi sehpâlar ayakta tutuyor
bu giden gemi sinop sürgünlerini götürür
bu kapanan kapı dövülecek olanın arkasından
sen ise çoktan kurşuna dizilmişsin
nedendir bilmezsin

OZAN

I.

Kar yağdı bütün kış. Bir ağır düş.
Kar yağdı bütün kış kederli ülkemize
ormanın soluğu ıslak toprakla birleşti
karayel budayıp geçti bütün yamaçları
ak kefenler sarardı ve çürüdü durup dinlenmeden
buruştu çocuklar silinip gitti çoğu
kızamık gülleri açmıştı omuzlarında

Kar yağdı bütün kış
ve ben düşledim seni

Ülkemiz yurdumuz sevdamız kardeşliğimiz
ülkemiz yurdumuz aydınlığımız gençliğimiz
yedi yaşında otuz yaşında yetmiş yaşında
çağların tuzlu kemiklerinde birleşen
ülkemiz yurdumuz yani yenilmez umudumuz
ülkemiz yurdumuz kocamayan gelinimiz
yazan kalemimiz öfkeli sevincimiz
alın yazımız bitmez çilemiz

Ülken ve yurdun
ıslak hücreler dar odalar ağır anahtarlar
yetesin diye bu taşlar ormanında
kulak zarın yırtılsın diye sessizlikten
sararsın diye sesin demir parmaklıklarda
kireç tutsun paslansın diye eklem yerlerin
ülkeler ve yurtlar kurdular sana
kara anahtarlar ve soğuk odalardan

Kar yağdı bütün kış
ve ben düşledim seni

Ama yitmedin hiç
kendini hatırlatan
lodos gıcırdadı pencere kanatlarında
çilekleri portakalları vurdu karayel
ama sessizlik direncin oldu mavi çelikten
telgraf tellerine dönüştü demir parmaklıklar
anahtar gürültüsünden türkü
zindancıdan dost yaptın
dizeler sağdın terden ve kandan
şiirler dokudun umuttan ve sevdadan
pişti yüreğin kavganın yüksek fırınında
mayısta gelincik tarlası açtı yorgun yüreğin
bayram yeri gibi onurlu yüreğin
ekmeğin ve katığın oldu yıllar boyunca

Kar yağdı ve kış
kederli ovaya

Bir madenciydin ayağa kalkışınla
bir sabır yarattın köylü duyarlığınla
dostlar her zaman dost olmasa bile
metrelerle ölçülse de genişlik
bir işçi bir köylü gibi yaşadın günü-geceyi

umudun işçisi sabrın köylüsü
bayram yeri gibi onurlu yüreğin
dostlara pay ettin yıllar boyunca.

II.

Sen memleketten uzak
hasretin bin türlüsüyle delik deşik yürek
dalgın yorgun ve yalnız
bir otel odasında
malın-mülkün olmadı
hasretten başka

Sen memleketten uzak
hasretin bin türlüsüyle delik deşik yürek
dalgın yorgun ve yalnız bir otel odasında
tepeden tırnağa aşık
sevilen her kadına
tepeden tırnağa aşık
mavi tana köpüren suya yeşeren ota
kırmızı balıkların

Kara gözlü karıncaların dostu
trenlerin uçakların vapurların eksilmez yolcusu
ondokuzunda delikanlı
altmışında delikanlı
usanmaz ve uslanmaz sevdalı
belki Paris'tesin St. Michael Rıhtımı'nda
hava güneşli ve sancımıyor yüreğin
sen memleketten uzak
hasretin bin türlüsüyle delik deşik yürek
bir güvercin gibi geçer İstanbul

mavi gözlerinin içinden
sarayburnu Kadıköy Gülhane Parkı
bir acı güzünle geçer
mavi kederli gözlerinin içinden
belki uçarsın karlı Ukrayna ovalarını
aklında tuz gölü konya ovası
aklında ülken sekiz bin metre yukarlarda
Lejyonerler Köprüsü'ndesin belki Prag'da
Vıltava suyunun köpüklerinde gözün
ama aklın Istanbul'da Beyazıt Meydanı'nda
Bursa'da Çankırı'da Diyarbakır'da
yaşarsın en belâlısını sanatların
yaşlı yorgun ülkenden uzak
ekmeğini kendi öz kanına banarak
kederli bir ırmak gibi çoğalarak
kendi sıcak dost masmavi denizlerinden uzak
yaşarsın en kanlısını sanatların

Sen memleketten uzak gurbet işçisi
hasretin bin türlüsüyle yaralı ozan
senden öğrendim umudun söz dizimini
senden öğrendim inancın tatlı dilini
sen ondokuzunda sevdalı ve delikanlı
sen altmışında sevdalı ve delikanlı
sen memleketten uzak gurbet işçisi
hasretin bir türlüsüyle yaralı ozan
ustam benim! hasretlerin, ayrılıkların ozanı!

8 NİSAN 1950

Bu ne bir alın yazısıdır,
Ne dünyaya erken gelmiş olmak.
Yastığının altında baktım mektubu:
Diyor, rüzgâr olmak, kuş olmak,
Diyor, hasretim benim.

Baktım uzakta, karanlıkta bir ateş yanıyor,
Baktım öfkeli, tek başına ve hür.
Dayamış alnını demirlere hâlâ bizi düşünür,
Yüreği, dili, hürriyeti toprağımın,
Nâzım Hikmet'im benim.

1

Seni daima
demirler arkasından görüyorum
Saçların ateş içinde,
gözlerinde delikanlılığın.
Duruşun hep o:
Gene dağ gibi.

Sen Bursa'da,
hapishanedesin.
Ben Konya'da ikamette.
Bin dokuz yüz kırk beş Türkiyesinde,
Bursa'yla Konya arası ne demek,
biliyorsun elbette.

Hapishanedesin sen.
Belki bu gece gene bel ağrıları tutmuştur seni,
belki gene böbreklerinden hastasın,
belki uykusuzluk ârız oldu gene.
Belki de,
uzatıp ayaklarını sedirde,
Anti Dühring'i okumaktasın.
Hapishanedesin sen.
Şeker Ali yukarda, koğuşta bağlama çalıyor.
İşte her şey yerli yerinde,
işte her şey tamam.
Yorgun gözlerin durdu tavanda.
Kitabın düştü elinden.

Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
Hapishanedesin sen.
Hapishanede hâlâ,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın.

2

Bin dokuz yüz otuz sekizde
seninle beraberdik
Ankara Cezaevinde.
Ben yirmi yaşındaydım o zaman,
sen galiba otuz beşinde.

Akasyalar,
beyaz duvar,
kavak ağacı.
Nizamiye kapısındaki jandarma.
Piç Celâl'in sadık köpeği.
Avluda bir havuz vardı hani.
Ve biz altı arkadaştık,
dördümüz Harbiyeli.
Hani akşam olurdu da,
hain suratlarına bakar kalırdık öylece,
kocaman kocaman duran evlerin.
Hani güneş, dağlar içinde,
yanardı, yanardı uzakta.

Ne tuhaf,
elimle koymuşum gibi,
şimdi de aynı manzara.

Masamın üzeri dağınık,
güneş camların üstünde.
Ve hâlâ yalnızım ben,
senin gibi yani, tek başıma.

Bir çaresi de yok bunun esasen.
Düşman dolu önümüz, yanımız,
evimiz, odamız, mutbağımız düşman dolu.
Alıyorlar, vuruyorlar, vuruyorlar, vuruyorlar.
Sonra diyorlar, hepsi yasak:
yere basmak,
aya bakmak,
suya bakmak!

Çoktan beri koymuşum aklıma zaten,
bir şair ki şu anda değil tek başına,
püf noktası muhakkak.

3

O zaman bin dokuz yüz otuz sekizdi.
Ben bıyık falan koyvermemiştim daha.
Mustafa Kemal ölmemişti.
Ve Adolf Hitler,
yeni yeni arıyordu Avrupa'da
buğday, kömür ve demir.

4

Bir gün gelir,
her şey unutulur,
açlık, sürgün, hapishane,
ve yıllarca takip edildiğimiz
sokak sokak.

Bir gün gelir,
dünyamız aydınlık olur,
dünyamız kurtulur.
O zaman ben,
pazarları evinde ziyarete gelirim sana.
Hani bir gelse o günler,
bir ağlasam sevincimden, ustacığım,
bir ağlasam!

Şöyle boşana boşana!

5

Ikimiz de ölmüş olabilirdik şu anda.
Sen Paris'te,
bir hapishanede kurşuna dizilirdin,
ben Sofya'da meselâ.
Tepeden tırnağa silâhlı altı nazi,
gözleri hain hain,
ve zavallı bir duvar dibi.

O zaman,
bize göre her şey biterdi dünyada çabucak,
yağmur yağardı üzerimize,
güneş yükselirdi.

Her halde, diyorum,
bir sebebi olmalıdır
böyle karanlıklara dalışımın,
böyle kahırlı,
böyle namussuz,
böyle deli.

Yoksa neden dışarda aranıyormuşum gibi gelsin bana,
neden duvarlar üstüme yürüsün,
heybetli heybetli?

Ama sabahları neşeliyim âdeta.
İlkin bol su ile yıkanıyor,
sonra salkımlarla üzüm atıştırıyorum
on kuruş mukabili.
Kararım karar,
daha tam iki ay,
hep üzüm yiyeceğim,
şöyle şöyle,
kehribar gibi.

Ya sonra,
Sonrası falan yok işte bunun.
Bakarsın ya bir şeyler olur,
ya da tahinle pekmeze gelir sıra.

Başka ne yapabiliriz ki zaten
onlar içiyor âlâsını sütün,
kakaosu makaosu beraber.
Balın âlâsını onlar yiyor tıka basa,
kızarmış has ekmekler üstünde.
Sofraları dolu dolu onların
envâi çeşit içkilerle,
envâi çeşit yemeklerle.

Başka ne yapabiliriz ki zaten,
madem ki kabul ettik dünyanın derdini,
kendi derdimiz olarak,
sandalyasız,
parasız pulsuz.

Madem ki âşıkız, tutulmuşuz,
ve mademki orospuluk yok serde,
o halde zaten,
halkımızın da ahvali bu merkezde.

BIRINCI AĞIT

Sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
biraz kısık, biraz ihtiyar.
Ben sanki bir hapishanedeymişim,
açılır ardına kadar kapılar.

Sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
dayanılır şey değil bilirim hasretlik,
ben şuracıkta, kendi toprağımda, Diyarbakır'dayken bile,
Şuracıkta, Sapanca'da, askerdeyken bile neler çektim.

Mehmet ve Ali, Cansel ve ben, dört kişi,
sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
biraz kısık, biraz ihtiyar,
çocuklar bir şey anlamıyor, daha çok küçükler,
ama ezberleteceğim senin şiirlerini onlara, çok yakında,
senin şiirlerini, hem satır satır.
Çok seviyor seni Cansel, bir baba gibi, bir ağabey gibi,
belki de benim seni sevdiğim kadar,
yüzünü göremedim bir defa olsun, kahroluyorum diyor,
ölüm her zaman, her yerde çok zalim,
ve ölüm hiç bir zaman affedilmiyor.

Sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
biraz kısık, biraz ihtiyar.
Ben sanki bir hapishanedeymişim,
ve haykırasım gelir, şu kalın duvarları yıkın, diye,
kırın şu paslı demirleri, şu pencereleri açın,
bırakın bütün güzel türküler dolsun içeriye,
hiç bir şey kalmasın kapalı, hiç bir şey, diye haykırasım gelir.
Kapanır yüzümüze kapılar.

IKINCI AĞIT

Yumuşak bir yürek, ipek gibi,
kardeş kardeş atan bir yürek,
çocuk çocuk gülen.
Bu yürek hiç durmayacak.

Bir şarkı, ama biten bir şarkı değil,
yayılır gider ılık ılık
dağların, başakların üzerinden,
buğday gibi bereketli,
akarsu gibi aydınlık.
Kim demiş bize ölüm var diye,
bize ölüm yok.

Yumuşak bir yürek, ipek gibi,
kardeş kardeş atan bir yürek.
Bu yürek hiç durmayacak.

Turuncu, eflâtun, sarı,
kırmızı, yeşil, mavi, ak,
gör işte, alabildiğine çiçek.
Ve doruklarda kardeş türküleri,
ve koskocaman bir kırmızı gül.

Bu gül hiç solmayacak.

ÜÇÜNCÜ AĞIT

Gidenin bir resmi kalır, asarlar duvara,
yavaş yavaş duvarda unutulur.
Senin sesini duyacak insanlar kıyamete dek,
sabahlar gibi taze,
bal gibi tatlı,
ve yorgun,
ve sevdalı
ve yiğit.

DÖRDÜNCÜ AĞIT

Her yaprak bir ak güvercin,
fır dolanır dünyayı.
Her yaprak bir ak güvercin.

Sende ölüm bile aydınlık,
onu da yendin sonunda.
Sende ölüm bile aydınlık.

Yürürsen ölüme karşı,
yaşamak sonsuz.
Yürürsen ölüme karşı.

Birden diniverdi sende acılar.
Bitmez burda, bitmez,
hapishanede geceler.
Hapishanede geceler.

Ağlar aç bir çocuk,
bir fabrika kapısında,
şimdi Nâzım uyanacak!
Ağlar aç bir çocuk,
bir fabrika kapısında.

Her yaprak bir ak güvercin,
fır dolanır dünyayı.
Her yaprak bir ak güvercin.

Toprak çürür,
o gözler çürümez,
açar mavi mavi
çocukların gözlerinde.

Çocukların gözlerinde.

ÜŞÜYEN ADAM

Yatıyorum şimdi
Bir kayanın altında Moskova'da
Yanımda bir çiçeğin kökeni
Güneşe çıkıyorum onunla.

Bir çocuk geliyor bazan
Koşarak kırlardan sabahıma
Sanki şimdi çıkmış şarkılardan
Ellerim varamıyor saçlarına.

Uzun günler başlıyor hazirana doğru
Toprağın ısınması başlıyor
Ellerim ayaklarım ısınmıyor
Ellerim ayaklarım ısınmıyor.

Gün bir çiçekte duruyor bir çocukta, seviniyorum
Yürüdüğüm geçtiğim yollar uzun
Ayaz bir Bursa gecesine uzatıyorum ellerimi
Isınıyorum.

DÜNYADA

Tadın, halhallı şekerde mi, pekmezde
Ya da Hacı Bekir'in lokumlarında;
Ben dünyada senden başka tat bilmem.

Rengin, cicimde mi, oyada
Ya da Balaban'ın resimlerinde;
Ben dünyada senden başka renk bilmem.

Sesin, hoyratta mı, mayada
Ya da Ruhi'nin türkülerinde;
Ben dünyada senden başka ses bilmem.

Sözün, İncil'de mi, Kur'anda
Ya da Nâzım'ın şiirlerinde;
Ben dünyada senden başka söz bilmem.

NÂZIM HİKMET'E

Sen
«Prometenin çığlıklarını
kaba kıyım tütün gibi piposuna dolduran» adam,
sen benim mavi gözlü arkadaşım,
Kabil değil unutmam seni.
26 Eylül 1943
seni yapyalnız bırakıp hapishanede
bir üçüncü mevki kompartımanda pupa yelken
koşacağım memlekete.
Tren
bir güvercin gibi çırpınarak istasyona girecek
gözü yaşlı bir genç kadın
beş senenin ardından
kocasını getirecek.
O dem-ki boş verip istasyon halkına-
yanaklarından öperken sevgilimi
sen neşeli mavi gözlerinle bakacaksın
içimden bana.
O dem-ki yürekten herşey atılacak-
ekmek,
kin,
hasret

fakat Nâzım Hikmet
sen şu kadar kilometre uzakta kalmana rağmen
aydınlık yüreğimin duvarına dayayıp sarı saçlı başını,
batan bir yaz güneşi hüznüyle ağlatacaksın arkadaşını!
Günler geçecek
ekmek
derdi çökecek omuzlarıma.
Fabrika,
Makinalar...
Tezgâhım!
Sana şeker kamışı, portakal yollayacağım.
Karım yün çorap örecek
her hafta mektup yazacağız
-Askere almazlarsa eğer-
unutabilir miyim seni?
Tahtakurusu ayıkladığımız hapisane gecelerini,
ve radyoda Şark Cephesinden haber beklediğimiz
müthiş anların küfrünü!
-radyonun yanındaki duvara
kurşun kalemle
abus insan yüzleri çizmiştin-
Unutabilir miyim seni?
Hâlâ beton malta boylarında duyuyorum
takunyalarının sesini!
Unutabilir miyim seni hiç?
Dünyayı ve insanlarımızı sevmeği senden öğrendim,
hikâye, şiir yazmayı
ve erkekçe kavga etmeyi senden!

HASTA ŞAIRE

Nazım Hikmet Cehennem yoldaşım
Yunanistan için
Yanıp yakındığını duydum dün
Geceydi yaralarımızı sardığımız saat
Geceydi sesinle içimiz ezik
Durduk kulak kesildik dinledik
Istanbul zindanından gelen sesini
Dinledik sargılar elimizde
Bütün zindanlara giren sesini

Artık Nazım konuşabiliriz
Avuç içi kader bıraktılar dünyamı
Artıhk bileğimde zincirin pası
Artık Nazım konuşabiliriz
Nazım, Nazım ölüm yoldaşım
İçimde bir duygu var bu gece
Sanki sağ elimi bağlıyor
Kelepçe

Mektubun dün geldi
Kafesinden kurtulmuş bir kuş gibi
Bir el gibi dalgalardan uzanmış
Kelime be kelime okuduk ve titredik
Şöyle bir yemin ettik

Dedik ki, Makronisos damgasını işleyelim elbisesine
Dedik ki, o namus fedaisi olsun kampımızın
Vatandaşımız olsun
Bizim zindanın tavanı yoktur arkadaş
Ökse dört yanımız, çakıl bastığımız yer
Ağır ağır dolaşan canlı cenazeler
Nasıl oldu da elimize geçti mektubun
Cellatlar kuzey rüzgarları bir yana
Kuş uçmaz kervan geçmez bizim buradan
Nasıl etti de mektubun geçti aradan
Bizim bu diyarda olan bitenin
Yok eşi menendi dünyada
Gelgelelim bunları söyleyip yazmak
Yasak
Şu kadarını bil ki Nazım beşikte bebekler ağladı
Ana babalarının düştüğü çileli aşka
Halbuki bir bebe ne düşünür
Kendi cancağızından başka
.....
Mum sönmek üzere
Kendi haline ağlıyor oda
.....
.....
.....
Kusura bakma arkadaş gardiyan geliyor
Söndü taşa diktiğim mum
Şahlan hayat
Bekliyorum

GÜZ ÇİÇEKLERİNDEN NÂZIM'A ÇELENK

Niçin öldün Nazım?
Ne yaparız şimdi biz
şarkılarından yoksun?
Nerde buluruz başka bir pınar ki
orda bizi karşıladığın gülümseme olsun?
Seninki gibi ateşle su karışık
acıyla sevinç dolu,
gerçeğe çağıran bakışı nerde bulalım?

Kardeşim,

öyle yeni duygular, düşünceler yarattın ki bende,
denizden esen acı rüzgâr
kapacak olsa bunları
bulut gibi, yaprak gibi sürüklenir
yaşarken seçtiğin
ve ölümden sonra sana barınak olan
oraya, uzak toprağa düşerler.

Al sana bir demet Şili kasımpatlarından,
al güney denizleri üstündeki ayın soğuk parlaklığını,
halkların savaşını, kendi döğüşümü
ve yurdumun kaderli davullarının boğuk
gürültüsünü

kardeşim benim, dünyada nasıl yalnızım sensiz,
çiçek açmış kiraz ağacının altına benzeyen
yüzüne hasret,
benim için ekmek olan, susuzluğumu gideren, kanıma
güç veren dostluğundan yoksun.

Hapisten çıktığında karşılaşmıştık seninle,
zorbalık ve acı kuyusu gibi loş hapisten,
zulmün izlerini görmüştüm ellerinde,
kinin oklarını aramıştım gözlerinde,
ama parlak bir yüreğin vardı,
yara ve ışık dolu bir yürek.

Ne yapayım ben şimdi?
Tasarlanabilir mi dünya
her yana ektiğin çiçekler olmadan?
Nasıl yaşamalı seni örnek almadan,
senin halk zekânı, ozanlık gücünü duymadan?
Böyle olduğun için teşekkürler,
teşekkürler türkülerinle yaktığın ateş için.

»NÂZIM HIKMET IÇIN»DEN BIR PARÇA

«Yaşıyor mu?» diyoruz, biz Amerikalılar soruyoruz,
Ve konsolos :
«Bilmiyoruz» diyor «Kendi hükûmetinizden sorun»
Böyle diyorlar Nazım,
Bir parçacık olsun, yüzleri kızarmadan
«Kendi hükûmetinizden sorun» diyorlar.
Bize söylemiyorlar, kardeşim
Evet demiyorlar,
«Yaşıyor mu?» diye soruyoruz.
Hayır demiyorlar,
Hastasın, ölmek üzeresin, belki öldün,
Ya onlar? Onlar kuvvetlidirler.
Bizim B 29 larımız, demir tanklarımız, çelik
mermilerimizle
Bizim atom enerjimizle kuvvetlidirler.
Kuvvet bu değil mi?
Öyleyse neden uzakta, bir Anadolu
hastahanesinde yatan
Küçük bir insanın
Yaşayıp yaşamadığını söylemiyorlar?

Yoksa bir küçük insanın
Rocfeller Center'in kulelerinden
Daha büyük olmasından mı korkuyorlar?
Yoksa Kardeşim, türkülerinden
Türkülerinin bu kuleleri yıkmasından mı
Korkuyorlar?

NÂZIM

Kendisi gibi bir oğul bıraktı Nâzım
Şarkılar bıraktı kendine özgü
Ölümleri geride bıraktı Nâzım
Ve işlenmiş topraklar Anadolu'da

Güneşi cezaevi hücrelerinde
Gülmeyi karların beyazlığında
Dünyayı bombalar ve afatlar içinde
Türkiye'nin göklerini kirpikleri arasında bıraktı

Acıları buruşturulmuş kâğıt parçalarında
Yüreği anlarda, dakkalarda,
İnsafsız ayrılıklar ve bekleyişlerde kaldı

Dostlarda sadakatın ışığını bıraktı
Düşmanlarda kara öfke
Güneye, Türkiye'ye özlemini bıraktı
Sözlerde ölümsüzlüğü bıraktı
Bir de kendi sesini...

3 HAZIRAN 1973

korkmadan yazdı şiirlerini sokağa çıkar gibi rahat
ancak yalan söylemeyenler korkmaz rahat yazmaktan
sokağa çıkarken bildi karıştığını kimlerin arasına
kimlerin yanında yer alacağını kimlere karşı
bildi bir kavgaya raslayınca kaçmayacağını
güçlüyse bir yanı kavganın bir yanı haklı
bildi yerini alacağını haklının yanında
savaşacağını yılmadan boyun eğmeden güçlüye

apaçık yazdı şiirlerini bir avuç su içer gibi yalın
ancak haklı olanlar korkmaz yalın konuşmaktan
ırmağa bakarken dedi su nasıl her şeyi gösterirse
hangi kaynaktan çıktığını döküleceğini hangi denize
ağaç nasıl sererse gözler önüne tohumu ve çiçeği
duru olmalı öyle konuşulan söz de eylem de
insana aykırıdır çünkü doğaya aykırı olan
çünkü engelleyen yok bulanıklıktan başka gerçeği

umutla yazdı şirlerini sabahı bekler gibi doluyürek
ancak emek verenler korkmaz yarını beklemekten
içeri girerken düşündü bir gün açılacağını kapıların
toprakta tohum neyse insan odur dört duvar arasında
ne çaresizlik yaraşır ona ne eli kolu bağlı oturmak
yeter ki bilsin terden varılacağını mutluluk harmanına
bilsin girdi mi savaşa dayanmak gerekeceğini
güneşin ergeç buluttan çıkacağını ihanet etseler de

verimli bir şafak dölüdür nâzım'ın şiiri
inmiş yeryüzü tarlasına insan dilinden
eğitir bilinç ocağında kiminin yüreğini
kiminin ateş yağmurudur ter dökmeyen alnına

HATIRALAR

«Nâzım Hikmet'e»

Kulaklarımda uğultusu var hâlâ
ayazlı aysız gecelerin...
Ve hâlâ,
Yan yana yürür gibiyim seninle.
Karşımda dalgalı sarı saçlı başın
Ve ışıltılı bir gök gibi alabildiğine derin gözlerin.
İri ellerini yumruk yaparak, bir şeyler anlatıyorsun
bana.
Ve ben,
Bir çocuk gibi açarak gözlerimi
sadece seni dinliyorum.
Ve diyorum :
Tarlada bir sarı yaprağa dönen bacım
kardeşim, soyum ve sopum.
Ve onların çocukları...
Mengene, torna ve ocak başında anası ağlayan
iş arkadaşlarım...
Ve milyonların çocukları...
Hasılı bizden olan
her insan,

Gülerek ve ağlayarak bakışıyorlar göz-göze.
Ve böylece,
Erişmek istiyorlar gündüze,
Sen,
İri ellerini yumruk yaparak,
bir şeyler anlatıyorsun bana.
Ben,
Çocuk gözlerle bakarak diyorum ki sana :
El hesabına,
Dağda davar güttük.
Köyde demir döğdük, eşek nalladık,
Ovaya indik,
Koza tarlasında kazma salladık,
Ekin biçtik dağ boyu,
Buğday gömdük kuyu kuyu.
Ve sonra kardaşım...
Şimdi onlar,
Gülerek ve ağlayarak bakışıyorlar göz-göze.
Ve böylece,
Erişmek istiyorlar gündüze.
Erişmek istiyorlar her şeyi bilerek.
Yürke-yüreğe duyup,
Omuz-omuza vererek...
İri ellerini yumruk yaparak,
Bir şeyler anlatıyorsun bana.
Ben,
Çocuk gözlerle bakarak diyorum ki sana
.....

KARIM YOLDAN DÖNDÜ UYUYOR ŞIMDI

Karım yoldan döndü. Uyuyor şimdi o.
Şiirlerim, ne olur parmaklarınız üstünde yürüyün.
Bavulunda İstanbul otellerinin etiketleri.
Uyuyor. Belki Haliç'i görüyor düşünde şimdi.
Uyuyor. Derin uykularda o.
Bense okuyorum şiirlerini Nazım'ın.
Onun düşleri, valizindeki etiketleri için neler
vermezdi o.
Ama o artık bu dünyada yok.
Karım uyuyor.
Bense okuyorum şiirlerini Nâzım'ın :

«Memleketim, memleketim, memleketim,
ne kasketim kaldı senin ora işi,
ne yollarını taşımış ayakkabım,
son mintanım da sırtımda paralandı çoktan,
Şile bezindendi.
sen şimdi yalnız saçımın akında,
infarktında yüreğimin;
alnımın çizgilerindesin memleketim,
memleketim,
memleketim...»

Uyuyor karım.
Valizinde İstanbul otellerinin etiketleri
Onların yerine
Daha dün neler vermezdi
Paşa'nın sosyalist torunu
Ozan Nâzım Hikmet.

O GÜN BİR OZAN ÖLMÜŞTÜ

... ünlü ozanı gazellerin
insanların dostu
anayurdundan uzak bir yerde
yalnız hapishanelerini anımsadığı
ve benim sana döndüğüm gibi
o da dönerdi ya sık sık. Ama yalnız hapishanelere.

o gün bir ozan ölmüştü,
hiçbir zaman karşılaşmamıştık
yatmıştık belki aynı otellerde
belki aynı lokantalarda yiyip içmiştik
tanımıştık aynı garsonları belki
dolaşmıştık aynı bulvarlarda
belki zaman zaman karşılaşmıştık
bir okurun çalışma masasında;
o gün bir ozan ölmüştü,
öğrencilerin yaz sınavlarına hazırlandıkları bir gün
gazetelerde yeni papanın kim olacağı
uçak kazalarından haberler vardı
bu satırlar arasında
benim de ufak tefek kaygularım seziliyordu:
o gün bir ozan ölmüştü,
mecnunların dostu,
yalnız hapishanelerini hatırladığı

kendi anayurdundan çok uzak bir yerde
yarıya dek indirilmiş yüreğimin bayrağında mısralarım
yıldızları ve beni
avutmak için kaldı dudaklarımda;
bu olay bir haziran başlangıcında geçmişti ki o gün
insanlığın en çok gereksinme duyduğu ozanlardı.

VILSON SOKAĞINDA NÂZIM HİKMET

Yıllardır
dolaşmadım Vilson sokaklarında, diyorum hep
o sokaklarda şimdi ancak serçeleri
ve park yapılmış arabaları görürsünüz
şaşmak gerek doğrusu!
Büyük Fridrik gibi
burunları kaf dağında
dolaşır bu sokaklarda sevgiler
Moskova'daki
Çistie Grudi sokaklarındaki gibi.

Nazım,
sana da rastladım orada bugün.
Genç bir delikanlı sevgilisine okuyordu şiirlerini senin.
Belki seni bu haber sevindirir diye yazdım
bil ki Sarayova'da da gençler öpüşme sırasında
okurları sık sık senin mısralarını.

NÂZIM

Çocukluktaki gibi şen
gençlikteki gibi iyi yürekle
sanki hapishane çilesi çekmemiş.
Dansediyor karşısında hayat
genç Aysedora gibi yalnayak.

Az dolaşmadım dünyayı
ama Türkleri Nâzım Hikmet'le tanıdım.
Başka Türk görmedim ama
Türkler iyi insanlar bence.

Uzun boylu, mavi gözlü, sarışın olmalılar
ve sanatta gerekli beğenileri var,
üniversite sıralarında öğrenmişler Iliç'i
şiirlerinin uyumunda boşlamamışlar Mayakovski'yi.

Halkı şairinden tanımalı
dili şiirinden öğrenmeli
sağolsun Nâzım Hikmet
sesi hiç sönmemeli

NÂZIM HİKMET

Bir yıl değil
tam on yıl bekledim seni
yüzünü görmek için Nâzım.

Senin hayatını yaşadım
şiirlerini çevirdiğim saatlerde
ve gencecik resmin, Nâzım,
senin gözlerinle baktım.

Ben, o tek kişi,
bizler, insanları yeryüzünün,
aşkının cesareti ve türkülerin,
Uzak Bursa cezaevinin duvarları ötesinden
saygıyla gözledik seni.

Şimdi burada, Moskova'da,
Moskova Oteli'nde,
fısıltıyla çıkıyor sesin.

Geniş omuzlu biri duruyor karşımda
taş duvarlardan kurtulmuş bir yiğit,
bir devrimcisi duruyor dünyamızın,
işçilerinden biri, ozanlarından biri.

Kaşların çatık, sıcakkanlısın,
bıyığın rus bıyığı değil
ama bakıra çalıyor;
bir evren parlıyor gözlerinde,
bir gökgürültüsü uyuyor
mavi göklerde olduğu gibi.

Duygusuz yaşanacak an mı bu?
Bir savaşın zaferidir senin özgürluğun.
Bizi düşledin, aramızdasın,
türküler yaktın Moskova'ya, aynı Moskova
seninle beraber türküler yakıyor şimdi.

BÜYÜK OZAN'A

Soğuk bir kış gecesi
Oturup bir şiir yazayım dedim
Senin için
Aldım kalemi elime
Mangal mangal ateşler devrildi
Karların üzerine

Soğuk bir kış gecesi
Şiirlerini okuyarak dolaştım
Buz tutmuş sokaklarda
Göz gözü görmüyordu tipiden
Bir bilsen

Soğuk bir kış gecesi
Yalnızdım, yapayalnız
Ve üşüyordum küçücük odamda
Birden kapı açıldı
Sen girdin içeriye
Kalabalıklaştım, ısındım

Soğuk bir kış gecesi
Oturup bir şiir yazayım dedim
Senin için
Bu şiiri yazdım
Ve «mezar» lar kazdım
«Halk düşmanları» na.

NÂZIMLAR KALIR BU DÜNYADA

ağıtı hiç söylenmeyen
güneşi emzirip beynine
konar göçer ilden ile
toprakta nem dalda kiraz
ağıtı hiç söylenmeyen

umutsuzluk senin ağıtındı
almadın onu hiç koynuna
zindanlar-dost, hançerler omuzunda
sellerle çözülüp gitmemiş
ağıtı hiç söylenmeyen

ne kerem ne de mecnunlu ahlar
nerde gurbet sen hancısın
dünyayı içinde taşırsın
oklar yağdırırsın bolu beylerine
ağıtı hiç söylenmeyen

efsane bir ses elde mavzer
konak bilmez ayakların üzengide
bindiği küheylan, sevdası terkide
ferhat ırmağından geçmiş
ağıtı hiç söylenmeyen

hayatıyla sağar şiirini
her an tende taşır ölüm
ölümü Börklüce kucakladığı gün
derim ki: NÂZIMLAR kalır bu dünyada
ağıtı hiç söylenmeyen

NÂZIM'A AĞIT

Karalı bir ahber düşmüş geliyor
Bakırdan tellere gümüş tellere
Ne bir ezan sesi, ne çan çalıyor
Sabahın seheri çıkmış yollara

Her hali aklımda, aklımdan gitmez
Sol yanım unutsa, sağım unutmaz
Böylesi bir cana ölüm kâr etmez
Sürer tazelenir gelir dallara

Dedim ki bozkırda bir sarı ota
Ateşin sönmeye dumanın tüte
Ola ki bir sabah bir horoz öte
Bu bizim türkümüz düşer dillere

KALIN ABDAL

ağıtı önce söylenen
sen nereye uçuyorsun,
ağıtı önce söylenen
ölüm korkusunu atar,
sen nereye uçuyorsun,
boynu usul telli turna

Pir Sultan benim ağıtım
ben de senin ağıtınım
uzar gideriz bu yolda,
sen nereye uçuyorsun
gökyüzünde kana kana

benim söylendi ağıtım
yazda kışta haziranda,
ben hep zindanlarda yattım,
en müşkülü daha sonra
kendi kendim sürgün ettim,
sen nereye gidiyorsun
bir yerlere konmayana

silâh çatuben askerler,
neden silâh çatıyorsun
dostum dostum aslan dostum
sen nereye uçuyorsun,
Kerem Aslı'nın koynunda
çiçeği hiç solmayana

biz ki Nâzım'dık dünyada
rumelili kalın abdal
uçan kuşa selâm saldık
sevdik oluklar boşaldık,
cemi cümle bir sofrada
muhannetlik kalmayana

BIR ŞEY

I.

Bir şey ki hava gibi ekmek gibi su gibi
Lâzım insana lâzım onsuz yaşanılmıyor
Ana baba gibi dost gibi yavuklu gibi
Kalb titremeden göz yaşarmadan anılmıyor

Bir şey ki gözümüzde memleket kadar aziz
Aşk ettiğimiz kendimize dert ettiğimiz
Adını çocuklarımıza bellettiğimiz
Bir şey ki artık hasretine dayanılmıyor.

II.

Bir şey daha var yürekler acısı
Utandırır insanı düşündürür
Öylesine başka bir kalb ağrısı
Alır beni ta Bursa'ya götürür.

Yeşil Bursa'da konuk bir garip kuş
Otur denmiş oracıkta oturmuş
Ta yüreğinden bir türkü tutturmuş
Ne güzel şey dünyada hür olmak hür.

Benerci Jokond Varan Üç Bedrettin
Hey kahpe felek ne oyunlar ettin
En yavuz evladı bu memleketin
Nazım ağbey hapislerde çürür.

NÂZIM'A MEKTUP

dostum yak bakalım bir cıgara daha
gün inmiş yaklaşıyor akşam
sanki cephelerde «ateş kes» emri verilmiş
konuşmuyor artık beş kıt'ada toplar
bir daha, bir daha söylese şarkısını
step kokan okyanus kokan hürriyet
bir akşam vakti esmeğe başlar
katar önüne ardıç yaprağı buğday sapı
düşmüş döl, atılan tohum canlanacak elbet

bu akşam çalma kapımı dedim
neyleyim bir defa çaldı kapımı keder
kırık söğüt dalını konuşturan el
anlat diyor ahvalini insanoğlunun
bardağıma şarap doldurmuşlar
bakıyorum cıgaramın dumanına
o iki cihanda dert ortağı olmuş
kanayan yaraya kabuk bağlatmış derler

ben bir defa sevmişim onları
tekmil hünerleri cemeden elleriyle
yoldaşlık etmişim yolculuklarında
cana cân katmış söylediğim sözler
cıgaramın ateşi ateş olmuş avuçlarına

ihtimal şimdi çok uzaklarda
yakmıştır ateşlerini çobanlar
seyre dalmışlar ağacı, toprağı ve suyu
ne çare yüreğim konuşmak istiyor
boşaldı önümde bardağım

bu saatte gece olmuştur elbet bursa'da
süt bakracında, buğday toprak altındadır
dağları duman sarmış yüceden
mapusanenin kiremitlerine karşı bulutlar
uzanacaklar sanırım dağlar arkasına
bir akarsu geçiyor uykunun yanı başından
silmiş bellekten ölümlü düşünceleri

haydi bir cigara daha yak
gece başlamış kimi yerde top ateşiyle
nemli rıhtımlara konan martılarla
kimi yerde kaputu ıslak nöbetçiyle
tekmil ateşi ve suskunluğu ile başladı gece

bilirim benden yanadır bütün çalışanlar
sırları çoktandır mâlum olmuş bana
mektuplarını okumuşum siyasetten bahsetmiştim
onlara
cıgarama ateş getirmiş kahve ocağından
kundurama pençe vurmuş dört saatte
cuma pazar çalışan âşık sami
gün battı efkâr dağıtıyor akşam
yürek bu, susmaz, umut ister sabir ister
biraz sonra inecek yıkanmış caddelere
kahrolmasını dilediğim zifiri-karanlık
ne kadar çok insan sevdik

yarın doğacak güneşi düşünerek
dünya güzel hele bir sıcak somun
bir kâse çorba, bir demet gül
inadına çok yaşasın isterim insanlar
sevsinler birbirlerini yürekten
kutsal bilsinler çalışmayı ve hürriyeti

BÜYÜK GURBETÇİ

Senin adın bir deftere yazıldı
Eskimez bir mavi deftere
Adın
Yazıldı

Erenköyünde bir bahar eskir
Savrulur ve eskir sürek avları
Kuzey yarımkürenin çok koyu mavi bir gecesinde
Aşkı Türkçe kavramanın sağlamlığı başlayınca
Bir öğrenci yatakhanesinde
Uzak Asyalı bir başka öğrenci ile çatışınca
Bir sürü ıvır zıvır ve ekimler
Bir kahramanlık sandığımız kendimizi
Eskir ucuz ormanlarda sürek avları
Ve eski anaların bel bağladığı hekimler
Eskimez senin gurbetçiliğin
Yanar, tüter, dağılır
Ve ince bir duman eskir bir kalın duman adına

Gurbet bir yazgıdır ulusuna
Güneşe çıkmak gibi, alınteri bilinir
Gurbet bilinir, bir duyarlıktır, bir meslektir

Sen herhalde en iyi bilirdin bayramları
Paşalarla, yalılarla uzlaştırılan
Kısa kış akşamlarını, uzun yaz akşamlarını
Kayalar, kayalar ve sahipsiz dağlar adına
Bir türkü gibi öfkede söylenen
Issız hanlar, bilgece susmalar, bakımsız bağlar adına
Puslu ve telaşlı garlardan kaçırdığın
Bir pençeden, bir katılıktan kayırdığın
Her ülkede söylenen bir türkü gibi
Aklığın eskimez bir kış güzelliğinde
Sıcak evler, karlı yollar, bağlılıklar adına
Bir zorbalığa direnmek adına
Anlaşılmazsa
Söğütler yeşermez, balıklar bırakmaz döllerini

Ellerin bir gezinmedir uykularda
Kimine korkudur, ısınmak kimine

Eskimez bir kış güzelliğinde
Kuzey yarımkürenin çok koyu mavi bir gecesinde
Büyük bir alanda, küçük bir cezaevinde
Ve çok yabancı dilden iki istasyon-arası biletinle
Biliyorum nasıl yaşadığını senin Türkçe yokken
Mahzun ve yaşamaklı —eskimez elbet—
Ülkeni dirençle yaşamak, ülken olmayınca sözlüğünde

Sen bir ağlayış gibisin neden
Bir çocukluğu sürüklüyorsun kanında
Bir güvercin gibi parlar şaşkınlığın
Ölüme yakınlığında bir köylünün, uyumasında
Gök durur ve boncuklar durur pazarlarda
Iğdır'da, Orta Anadolu tarlalarında
Akşam oldu muydu gaz lambası yakılır
Nerde olursa olsun artık. Coğrafyada
Sürekli bir gurbet vardır.

Eskimezsin bir mayıs serpintisi gibi
Bir mayıs serpintisi ki sağlıklı
Ağustos günlerini hazırlayan. Güllerini
Sürer gurbetçiliğin
Halksız bir yazarın acısını taşıyan
Kalebent bir şehzade gibi mahzun
Börklüce gibi sabırsız haklılığında

Öyle bir şey
Biraz uzak, biraz çıplak ve yayan.

NÂZIM USTA

Eksik olma Nâzım Usta
sayende yaptık yapıyı
tek bir çivi eksi kdeğil
vaktinde taktık kapıyı

bizi senden değil, seni bizden
bizi onlardan sorarlar
hesap vermek çok kolay
temize çıkabilmek var

seni suçladılar her an
olduğun gibi kaldın sen
hesap vermek çok kolay
yargıları verdi zaman

eksik olma Nâzım Usta
suçlu muyum sana karşı
ne olursun affet bizi
senden öğrendik barışı

NÂZIM'IN YÜREĞI

Usanınca gerçeklerin yalanından,
kaygan, yüzsüz baskıdan,
tunç Nâzım'ı anımsarım
ve sesini
biraz hançerimsi:
«Merhaba kardaşım...
Ne o, neden yüzün asık öyle
Boş ver!
Yoksa şiir mi takıldı bir yerde?
Gel, birlikte bitirelim.
Paran mı yok?
Bakarız bir çaresine, dert değil.
Kız mı?
Aldırma, bulunur...»
Oysa asıl kendisinde var birşey,
içini kemiren
yüz çizgilerinden dehşetle akan:
«Hepsi iyi de,
şu yürek ağrısı...
Adam sen de
ağrıyadursun, yaşıyoruz ya...»
Kimisi için şiir bir roldür,
Kimisine bir dükkân,
kazançtır.

Onun içinse ağrıdır şiir,
rol değil.
Nâzım'ın yüreği de ağrıdı durdu işte.
Üzerine titreyen doktoru birgün,
hani pek de güvenemiyerek,
tembih etmişti bana:
«Bakın» demişti,
«Keskin konulardan kaçının ki
ağrımasın Nâzım'ın yüreği...»
Hey gidi doktor...
Hastanız gitti.
Yaramadı çabalarınız.
Yüreğiyse onun
gizli gizli çarparak
sürdürdü ağrısını
ölümünden sonra da.
İçimdeki acı için ağrıyor,
Türkler için, Ruslar için ağrıyor,
kendisi gibi mahpusta özgür olanlar için
özgürlükte mahpus gibiler için
ağrıyor.
Hapisane acılarıyla yanan o yürek
—ölümden sonra bile—
dinlemiyor doktorları,
korkak olduğumuz zaman
ağrıyor.
neme gerek dersek
ağrıyor.
onun gibi açık yürekle:
«Merhaba kardaşım...»
diyemezsek ağrıyor...

Varsın ağrısın
hepsi için yüreklerimiz,
tek ağrımasın Nâzım'ın yüreği.

Zühtü Bayar (doğ. 1943) eleştirmen, şair, gazeteci. Şimdilerde Yeni Ortam gazetesinde çalışıyor. Bundan önceki kitapları: Eğitim Sorunlarımız (İnceleme, 1964), Nâzım Hikmet Üzerine (İnceleme - Eleştirme, birinci baskı 1967, genişletilmiş ikinci baskı 1973).

Günel Altıntaş (doğ. 1937) şair. Soyut dergisinde yazıyor. 1973'de aforizmalarını Değinmeler adıyla yayımladı. Hikâye ve eleştiri de yazıyor.

Bu derleme, yerli - yabancı şairlerin Nâzım Hikmet için yazdıkları şiirleri bir araya getiriyor. Ölümünün 11'inci yıl dönümünde büyük ustamızın mezarına (bir buket çiçek yerine) bırakmak istediğimiz bir sevgi kitabıdır bu.

10 lira

Kapak : S. Maden